

3) ข้อมูลทางด้านระบบนิเวศน์

3.1 ป่าไม้

พื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตลุ่มน้ำแม่ทามีสภาพป่าส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 เปอร์เซ็นต์ จะเป็นป่าเบญจพรรณ ร้อยละ 15 จะเป็นป่าเต็งรัง ที่เหลืออีกประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ จะเป็นป่าดงดิบ

ปี พ.ศ.2484 สัมปทานโดยบริษัท ปอมเปร์บาร์มา ถึง พ.ศ.2500 ต่อมาได้มีบริษัทเอกชนที่ลำปาง ได้รับช่วงสัมปทานไม้หอมรถไฟ และพื้นรถไฟต่อการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ.2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้เพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำในลำห้วยสาขาของแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวเริ่มเหือดหาย จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่า

ป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่เป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบตัดไม้เถื่อนอยู่เสมอโดยพ่อค้าจากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ รวมมือกันกับผู้มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำการควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุม ในปี พ.ศ.2532 จากประสบการณ์ที่ผ่านมาไปสูบทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุการสูญเสียทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในครั้งนั้น นำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นชาวบ้านบางหมู่บ้านจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่า

3.2 น้ำ

สภาพแหล่งน้ำธรรมชาติในปัจจุบันเกิดความแห้งแล้งและตื้นเขิน สาเหตุเกิดจากการทับถมของกรวดหินดินทราย เนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่าและก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ คือในฤดูฝนน้ำไหลบ่าท่วมพื้นที่การเกษตรและบ้านเรือนราษฎรซึ่งอยู่ริมลำน้ำเนื่องจากไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมา ส่วนในฤดูแล้งก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ทำให้ ราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากสภาวะภัยแล้งอย่างรุนแรงเป็นประจำทุกปี

3.3 ดิน

ลักษณะดินในลุ่มน้ำแม่ทามีส่วนใหญ่จะเป็นดินร่วนปนทราย แต่มีบางแหล่งเป็นดินดำอุดมสมบูรณ์สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ดี ปัจจุบันดินที่ใช้ในการทำเกษตรเสื่อมสภาพไปมาก อันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีของเกษตรกรและทำให้เกิดการสูญเสียหน้าดินไปมากเนื่องจากไม่มีป่าปกคลุม

3.4 สภาพแวดล้อม

ปัจจุบันพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาประสบปัญหาเรื่องการจัดการและการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งในปัจจุบันแต่ละชุมชนยังมีวิธีการกำจัดขยะที่ผิดวิธี เช่น นำขยะไปทิ้งในที่สาธารณะ โดยเฉพาะในเขตบริเวณใกล้น้ำแม่ทา จึงทำให้ระบบนิเวศของน้ำแม่ทา และในชุมชนปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมไปมาก

ประวัติการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก

- 1) การต่อสู้กับการสัมปทานป่าไม้ ที่รัฐบาลให้บริษัทเอกชนสัมปทานไม้ในเขตลุ่มน้ำแม่ทาครั้งแรกให้สัมปทานแก่บริษัทบอมเบย์ จำกัด ซึ่งขอสัมปทานตัดไม้บริเวณป่าขุนแม่ทา แขวงเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับป่าไม้ดง ป่าแม่ถิบ แม่สาน แขวงลำพูน ป่าแม่หอก ป่าแม่เมาะ ป่าแม่ลอด แม่ทราย ป่าแม่สุข แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่จายแขวงเมืองเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444 – 2451 และได้ขอต่อสัญญาอีก 6 ปี และครั้งที่สอง กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปางเหมาะทำไม้ลำปางคือการทำไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้วในป่าสัมปทานภาคที่ปิดและในป่าที่หมดอายุสัมปทานแล้วเรื่อยมาจนในช่วงปี 2500 บริษัทเอกชนที่ลำปางได้รับช่วงสัมปทานไม้หมอนรถไฟ และฟืนรถไฟต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี 2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้ฟืนเพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำลำห้วยสาขาของแม่น้ำแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวเริ่มเหือดหาย จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่า
- 2) ป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่เป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบตัดไม้เถื่อนอยู่เสมอ โดยพ่อค้าจากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับผู้มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้การควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุม ในปี 2532 จากประสบการณ์ที่ผ่านมานำไปสู่บทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุการสูญเสียทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในครั้งนั้น นำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นชาวบ้านบางหมู่บ้านจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่า พอปี 2535 เกิดความแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันขยายแนวความคิดไปสู่หมู่บ้านอื่นภายใต้ลุ่มน้ำแม่ทา โดยทำวิกฤตจากความแห้งแล้งเป็นโอกาส

ความเป็นมาของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา

เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำย่อยแม่ทาเพื่อพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ได้เกิดมาจากการเชื่อมโยงกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ 20 ตำบล ได้แก่ ตำบลออนเหนือ ตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลทาปลาดุก ตำบลทาสบเส้า ตำบลทากาศ ตำบลทาขุมเงิน ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาแม่ลอบ ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลท่าดู้ม ตำบลม่วงน้อย ตำบลมะกอก ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น ตำบลปากบ่อง ตำบลบ้านเรือน ตำบลนครเจดีย์ ตำบลน้ำดิบ และตำบลหนองหนาม จังหวัดลำพูน จำนวนทั้งสิ้น 194 หมู่บ้าน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน

เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทาเพื่อพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน มีความคิดว่าการสืบทอดและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำแม่ทา จึงดึงเยาวชนบางส่วนเข้าเป็นกรรมการเครือข่าย

และหลังจากนั้นจึงเกิดเวทีเยาวชนขึ้น 5 ครั้ง เยาวชนจึงเกิดแนวความคิดร่วมกันว่าน่าจะดึงเยาวชนทั้งกลุ่มน้ำแม่ท่าร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ เริ่มมาจากปี พ.ศ. 2539 เริ่มแรกมาจากตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ได้ขยายมาที่ตำบลทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยรับงบประมาณมาจาก เคนเซต ปีพ.ศ. 2539 – 2540 เริ่มขยายไปที่ตำบลทาปลาตึก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ปีพ.ศ. 2541 – 2542 ขยายไปที่ตำบลออนเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2545 ขยายไปที่ตำบลทาสบเส้า ตำบลทาภาส ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน รวมทั้งหมด 8 ตำบล ปีพ.ศ. 2547 ขยายไปที่ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลหนองหนาม ตำบลมะกอก ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมเป็น 17 ตำบล และพ.ศ. 2548 ได้ขยายเพิ่มเป็น 20 ตำบลตลอดกลุ่มน้ำแม่ทา

องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรในป่าชุมชนกลุ่มน้ำท่าตอนบน¹

ระบบนิเวศและองค์ความรู้ของชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน

ชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนตั้งอยู่ในระดับความสูงประมาณ 500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ล้อมด้วยเทือกเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ มีขนาดประมาณ 51,000 ไร่ ป่าในบริเวณกลุ่มน้ำแม่ทา มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของน้ำแม่ทา พบการกระจายตัวของระบบนิเวศป่าไม้หลายแบบผสมผสานกัน ได้แก่ ระบบนิเวศไม้เต็งรัง พบบริเวณยอดดอยและกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ ระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ พบกระจายอยู่ทั่วพื้นที่เช่นกัน มีไม้สักขึ้นปะปน ผสมกับป่าไผ่ และไม้ผลัดใบต่าง ๆ เช่น เสี้ยว ยมหอม ส้าน โมก เสลา ประดู่ สมอ ดินนาก สัก มะค่าโมง ตะเคียนหนู ฯลฯ ระบบนิเวศป่าดิบแห้ง พบตามที่ราบใกล้น้ำ กระจายเป็นหย่อมเล็ก ๆ ส่วนในพื้นที่สูงจะพบป่าดิบ ป่าดิบเขา และป่าสนเขา

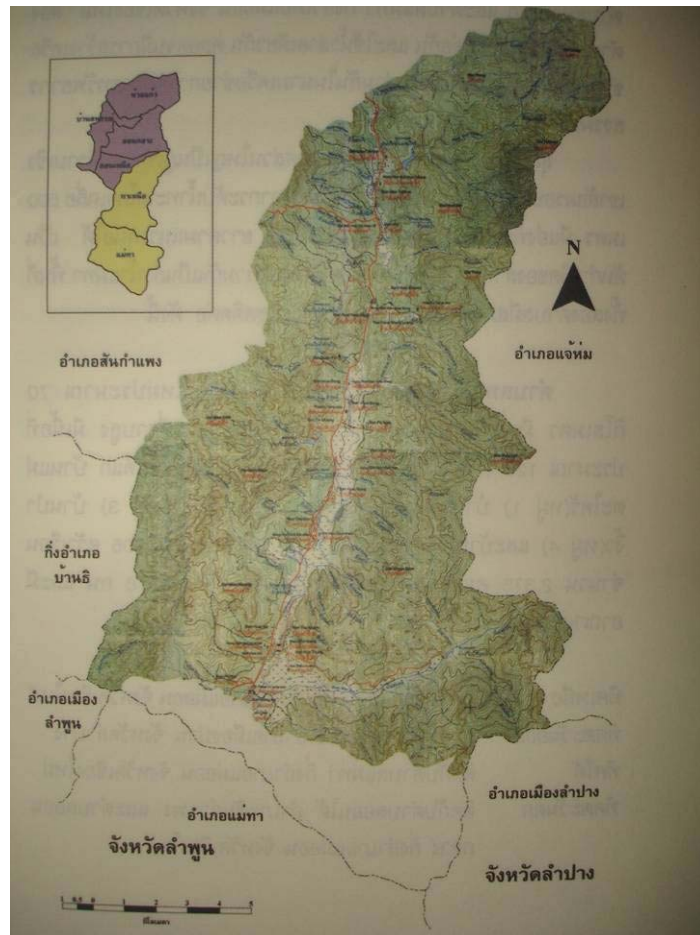
เนื่องจากผืนป่าแม่ทาโดยส่วนใหญ่เป็นป่าโปร่ง โดยเฉพาะในป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ซึ่งในระดับเรือนยอดที่ต่ำลงมามีต้นไม้ขนาดเล็ก พื้นล่างของป่าเป็นไม้พุ่มและไม้ล้มลุก เช่น กระจ่าง หวาย ฯลฯ ทำให้ชุมชนบ้านแม่ทามีผลผลิตจากป่าอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ทั้งพืชอาหาร ไม้ใช้สอย และพืชสมุนไพร รวมถึงเห็ดป่าชนิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ขณะเดียวกัน ชาวบ้านได้สั่งสมและสืบทอดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ รวมถึงการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้อย่างมาหลายชั่วอายุคน

หากจำแนกแยกแยะลักษณะการเก็บหาของป่า พบว่า ในพื้นที่ 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา รวม 10 หมู่บ้าน 1,662 ครัวเรือน มีสัดส่วนผู้เก็บหาของป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือน มีสัดส่วนผู้เก็บหาของป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือนมากที่สุด ซึ่งในกลุ่มนี้อาจมีการแบ่งขายของป่าที่เก็บมาได้มากเกินความต้องการให้แก่เพื่อนบ้าน ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ที่เก็บหาของป่าขายเป็นอาชีพ โดยคราว ๆ มีประมาณร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยขายให้แก่เพื่อนบ้านในหมู่บ้านและพ่อค้าคนกลางที่มา

¹ อัจฉรา รักยุติธรรม. 2549. แอ่งคอยร้อยป่า ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน. เชียงใหม่.

รับซื้อ ส่วนชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งแม้ว่าจะไม่ได้มีเวลาเข้าป่าอยู่เป็นประจำแต่ก็มักจะคอยแบ่งซื้อของป่าจากเพื่อนบ้านที่เข้าไปเก็บหาของป่า

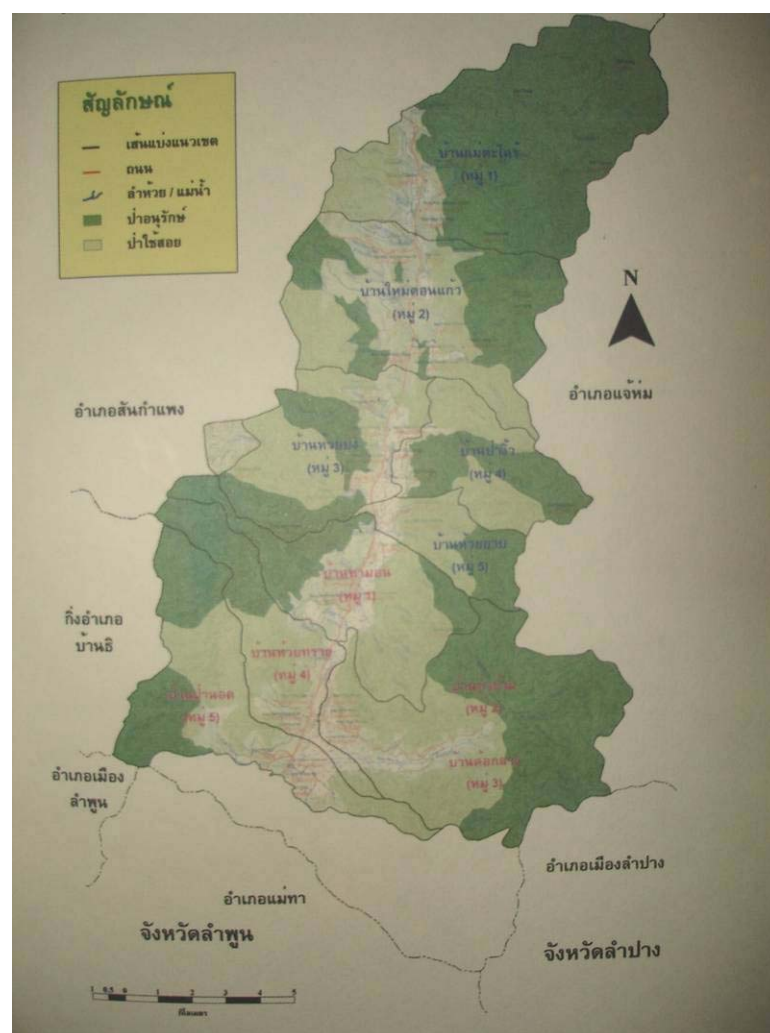
แผนที่แสดงสภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำทาตอนบน

จากการศึกษาในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน พบว่า ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่จะออกไปศึกษาเล่าเรียน และทำงานต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตมีความผูกพันต่อป่าและทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ขณะที่เกษตรกร แม้ว่าจะยังคงมีวิถีชีวิตอยู่ในชุมชน แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรโดยการทำการเกษตรที่เข้มข้น มีการเพาะปลูกพืชทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง จึงต้องทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ให้กับภารกิจในไร่นาจนไม่มีเวลาเหลือพอที่จะเข้าไปเก็บหาผลผลิตจากป่า ทั้งนี้ การเข้าเก็บของป่าลึกก็อาจจำเป็นต้องนอนค้างในป่า ผู้ที่ทำการเพาะปลูกจึงมีโอกาสเข้าป่าเฉพาะช่วงที่ว่างเว้นจากการทำเกษตรในไร่นาเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่วงฤดูแล้ง อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวบ้านอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีที่ดินน้อย หรือมีอาชีพรับจ้างเป็นหลัก เป็นผู้ที่เก็บหาของป่าเป็นอาชีพ

ป่านับว่าเป็นแหล่งพึ่งพิงทางเศรษฐกิจของคนยากคนจนเหล่านี้ที่แม้จะไม่มีที่ดินทำกิน หรือไม่มีโอกาส ประกอบอาชีพอย่างอื่น ก็สามารถอาศัยใช้เก็บหาของป่าเป็นอาหาร นำมาขายเพื่อหาเงินไปซื้อข้าว ฯลฯ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุน ในแง่นี้พบว่าผลผลิตจากป่าได้ช่วยโอกาสให้คนจน และช่วยลดปัญหา

แผนที่แสดงพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าใช้สอย

48

เหล่านี้สัมพันธ์อย่างยิ่งกับความรู้เกี่ยวกับป่าและระบบนิเวศโดยรวม เช่น ป่าชนิดใด สภาพอากาศแบบใด จะมีของป่าชนิดใดเกิดขึ้น หรือไม่เกิดขึ้น ตลอดจนจะดูแลรักษาป่าอย่างไรเพื่อให้มีของป่าแต่ละชนิดเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้เกี่ยวกับป่าและการอนุรักษ์ป่าของปาลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน จึงไม่ใช่ความรู้ที่เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดจากการได้อาศัยใช้ประโยชน์จากป่า โดยทั้งการสืบทอดมาจากคนรุ่นก่อน การเรียนรู้และลองผิดลองถูกจากประสบการณ์ของตนเอง องค์ความรู้เหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่มีพลวัตมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของเจ้าขององค์ความรู้นั้นๆ การรักษาองค์ความรู้เหล่านี้จะต้องมีการปฏิบัติและฝึกฝนอยู่เป็นประจำในชีวิตจริง ไม่ใช่การท่องจำจากตำรา การสืบทอดและการรักษาองค์ความรู้นี้มีค่าเหล่านี้เอาไว้จึงจำเป็นที่จะมีการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงการถอดองค์ความรู้ออกเป็นเป็นตัวอักษรแล้วให้เยาวชนท่องจำโดยไม่เคยได้เก็บหาของป่าจริงๆ และหากวันหนึ่งวันใดที่วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก จนไม่มีผู้ใดเข้าไปเก็บหาของป่าอีก ความรู้เหล่านี้ก็มีโอกาสสูญหายไป แม้ว่าจะมีการบันทึกไว้เป็นอักษรแต่ตัวอักษรเหล่านั้นก็จะปราศจากประโยชน์และคุณค่า เพราะไม่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

ขณะเดียวกัน การเห็นคุณค่าของป่าและใส่ใจที่จะอนุรักษ์ป่าของคนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนแห่งนี้ ก็ก่อเกิดขึ้นมาจากการได้อาศัยใช้ประโยชน์จากป่านี้เอง มิใช่การท่องจำว่าต้องอนุรักษ์ตามที่หน่วยงานหรือคณาภายนอกบอก ดังนั้นการจะสนับสนุนให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ป่าให้ยั่งยืนต่อไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพวกเขา ทั้งในฐานะที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งยา สมุนไพร แหล่งรายได้เสริม ซึ่งเท่ากับเป็นทุนธรรมชาติที่ให้ความมั่นคงและยั่งยืนแก่ชุมชน

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความแตกต่างทางความรู้เกี่ยวกับป่า อาชีพ และฐานะ จึงมีทั้งผู้ที่เข้าไปพึ่งพาป่าอย่างมาก และผู้ที่มีโอกาสเข้าป่าน้อย อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่ได้เก็บหาของป่าด้วยตนเองก็ยังได้อาศัยประโยชน์จากป่าทั้งในทางตรง คือ ได้รับซื้อของป่าจากเพื่อนบ้านที่เก็บมาขาย และโดยทางอ้อม คือ การได้มีแหล่งต้นน้ำลำธารที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการเกษตร และการอุปโภคบริโภค จากการสำรวจพบว่า ทรัพยากรจากป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนนั้น มิได้เกิดประโยชน์เฉพาะต่อชาวบ้านในพื้นที่สองตำบลนี้เท่านั้น เนื่องจากของป่าจำนวนมากได้มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อนำไปขายยังตลาดในเมือง ซึ่งหมายความว่าประชาชนจากพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดลำพูนและจังหวัดใกล้เคียงก็ต่างได้มีโอกาสรับประโยชน์จากป่าชุมชนผืนนี้ ดังนั้น ป่าชุมชนจึงไม่ใช่ป่าที่เป็นสมบัติเฉพาะของชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน หากแต่ชาวบ้านในชุมชนได้ทำหน้าที่ในการดูแลรักษาไว้ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกในชุมชนและสังคมโดยรวม

การจัดการป่าและความหลากหลายของทรัพยากรในป่า

แม้ว่าป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนจะเป็นผืนป่าที่ต่อเนื่องกัน แต่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้จำแนกเขตความรับผิดชอบในการดูแลป่าของตนเอง โดยเน้นให้หมู่บ้านต่างๆ ดูแลผืนป่าที่ติดกับชุมชนของตนเอง

เป็นหลัก โดยรวมแล้วกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่าของแต่ละชุมชนนั้นจะคล้ายๆกัน อย่างไรก็ตามยังคงมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากกฎระเบียบของชุมชนนั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ดังเช่น กฎระเบียบในการจัดการไฟป่า ซึ่งชุมชนโดยส่วนใหญ่เน้นการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า เพื่อเร่งการฟื้นฟูป่า สร้างโอกาสให้ลูกไม้เล็กๆได้เจริญเติบโต แต่บางชุมชนก็ใช้วิธีการชิงเผาเศษใบไม้แห้งและวัชพืชต่างๆ เพราะเห็นว่าหากปล่อยให้ไม้เชื้อเพลิงสะสมมากเกินไป เมื่อเกิดไฟป่าโดยปราศจากการควบคุมจะมีอันตรายอย่างมาก การจัดการป่าที่แตกต่างกันเช่นนี้ส่งผลทำให้แต่ละผืนป่ามีผลผลิตจากป่าที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น ป่าที่เน้นการชิงเผามีเห็ดดอบบอกมากกว่าผืนป่าที่ไม่ได้ปล่อยให้เกิดไฟ ส่วนป่าที่มีทำแนวกันไฟจะพบเห็ดใบ อย่างเช่น เห็ดหล่ม เห็ดไข่มุกมาก เป็นต้น

ด้วยเงื่อนไขของวิธีการจัดการป่าดังกล่าวไว้ข้างต้น และด้วยลักษณะตามธรรมชาติของระบบนิเวศเอง ทั้งสภาพดิน สภาพพืชพรรณต่างๆ และความชุ่มชื้น ทำให้ผืนป่าแต่ละแห่งมีทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในป่าที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น บ้านห้วยทรายมีหน่อไม้และเห็ดใบ เช่น เห็ดไข่มุก เห็ดหล่ม เห็ดแดง มากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากป่ามีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง เนื่องจากเคยถูกสัมปทานทำไม้หลายครั้ง ขณะที่ป่าบ้านท่าข้ามและค้อกลางจะมีความหนาแน่นมากกว่าแต่มีของป่าที่ชาวบ้านสามารถบริโภคได้น้อย เป็นต้น

ตามปกติแต่ละหมู่บ้านมีกฎระเบียบห้ามไม่ให้คนจากหมู่บ้านอื่นมาเก็บของป่าในเขตป่าชุมชนของตนเองเพื่อนำไปขาย จะอนุญาตเพียงการเก็บไปบริโภคเท่านั้น ทั้งนี้ หากมีผู้ฝ่าฝืนผู้พบเห็นจะไปแจ้งต่อผู้นำในหมู่บ้านของผู้ที่ละเมิดเพื่อให้เตือนลูกบ้านของตน นอกจากเงื่อนไขเหล่านี้แล้ว อาชีพหลักของชาวบ้านและความรู้ความชำนาญเฉพาะตัวก็เป็นเงื่อนไขที่ทำให้แต่ละคนมีโอกาสเข้าป่าได้มากน้อยต่างกัน ดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น ดังนั้น สมมติฐานของคนทั่วไปที่ว่าหากประชาชนในชุมชนเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ผืนป่าถูกทำลายมากขึ้น จึงเป็นสมมติฐานที่ผิดพลาดสำหรับกรณีนี้ เพราะนอกจากการเก็บหาผลผลิตจากป่าจะไม่ได้ส่งผลต่อการทำลายสภาพป่าและระบบนิเวศแล้ว ปริมาณการผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านเก็บหา ยังไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรของชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว

นอกจากนั้น ชาวบ้านยังมีเกณฑ์และจารีตปฏิบัติในการกระจายโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรจากป่าอย่างเท่าเทียม แต่ก็ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะใช้โอกาสนั้นหรือไม่ โดยส่วนใหญ่พบว่าผู้ที่มีโอกาสในการยังชีพหรือแสวงหารายได้ทางอื่นก็จะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีฐานะยากจนเข้าไปเก็บหาผลผลิตจากป่าแล้วนำมาขายให้ตนอีกต่อหนึ่ง ขณะเดียวกันในบรรดาผู้ที่เก็บหาของป่าเอง ชาวบ้านจะมีวิธีป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงผลผลิตจากป่า ดังเช่น ผู้ที่อยากเก็บเห็ดได้มากกว่าคนอื่นก็ต้องตื่นแต่เช้ามือและเข้าป่าก่อนใคร ในกรณีการหาผึ้ง ผู้ที่พบก่อนจะทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นไม้มที่พบรังผึ้ง ผู้ที่ไปพบทีหลังก็จะเคารพในสิทธิของคนอื่นและไม่ไปขโมยรังผึ้งนั้นมา เป็นต้น หรือหากเกิดกรณีพิพาทกันขึ้น ในชุมชนจะมีวิธีการคลี่คลายปัญหา ซึ่งอาจจะโดยการพูดคุยตกลงกันระหว่างคู่กรณี การอาศัยคณะกรรมการชุมชนมาช่วยไกล่เกลี่ย หรืออ้างอิงกฎหมายบ้านเมืองเพื่อใช้ในการยุติข้อพิพาทกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขกันได้ด้วยวิธีอื่นๆ

จากการสำรวจผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชาวบ้านได้รับจากการเก็บหาของป่า พบว่าในแต่ละปีชาวบ้านลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนมีรายได้จากการเก็บหาของป่าขายชนิดต่างๆ เช่น เห็ด พืชผักป่า หน่อไม้ รังผึ้ง ฯลฯ เป็นเงินปีละจำนวนมาก และสำหรับชาวบ้านส่วนหนึ่งแม้ว่าจะไม่ได้เก็บหาของป่าเพื่อขาย และผลผลิตจากป่าก็ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารภายในครัวเรือนได้เป็นเงินปีละหลายพันบาทเช่นกัน ตัวเลขรายได้จากผลผลิตจากป่านั้นสะท้อนให้เห็นว่า ของป่านั้นมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน ทั้งยังมีการแบ่งปันผลประโยชน์ไปสู่ชาวบ้านพื้นที่อื่นๆ ที่ได้ซื้อหาของป่าจากชุมชนบ้านแม่ทาไปบริโภค อย่างไรก็ตาม การมีรายได้จากผลผลิตจากป่าเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านจะมุ่งเน้นการเก็บหาของป่าเพื่อขายจนส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่า เพราะแท้ที่จริงแล้วไม่ใช่ชาวบ้านทุกครัวเรือนที่มีอาชีพเก็บหาของป่า และของป่าอื่นๆ ก็มิได้เกิดขึ้นตลอดปี แต่เป็นของป่าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล ขณะที่ชาวบ้านได้มีระบบความเชื่อ และภูมิปัญญาในการเก็บหาของป่าเพื่อให้สามารถสร้างผลผลิตได้อย่างต่อเนื่องทุกปี และได้พยายามสร้างกฎเกณฑ์ในการเก็บหาของป่าอย่างยั่งยืนให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การเก็บหาของป่านั้น นับว่ามีส่วนช่วยในการจัดการและอนุรักษ์ป่าอีกทางหนึ่ง เพราะในขณะที่ชาวบ้านเข้าป่าเพื่อเก็บหาของป่านั้น ก็จะถือโอกาสเดินสำรวจป่าไปพร้อมๆ กัน หากพบว่ามีกรลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ล่าสัตว์ หรือเผาป่า ตามข้อห้ามของชุมชนก็จะมีการไปแจ้งคณะกรรมการเพื่อไปหาผู้กระทำความผิดมาลงโทษต่อไป และจากการที่ชาวบ้านหลายคนได้พยายามนำของป่าหลายชนิดมาเพาะปลูกในหมู่บ้าน เช่น ผักป่า และสมุนไพร แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ หรือเห็ดป่าหลายชนิดก็จะสามารถเกิดขึ้นได้เฉพาะในป่าเท่านั้น ไม่สามารถจะเพาะพันธุ์ในหมู่บ้านได้ ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชาวบ้านตระหนักว่าหากต้องการที่จะได้อาศัยใช้ประโยชน์จากพืชพรรณเหล่านี้ต่อไป ก็จำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์สภาพป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ มิฉะนั้นแล้วของป่าเหล่านี้ก็จะสูญหายไปจากชุมชนด้วยเช่นกัน

ข้อมูลชุมชนบ้านป่าจั่ว

ประวัติศาสตร์ชุมชน

มีนายพรานอยู่ 1 คน ชื่อนายช่างซอ ซึ่งอยู่แม่ฮ่องสอน ตอนแรกนายช่างซอเป็นคนฆ่าช้างเพื่อเอางาไปส่งให้เจ้าเมือง นายช่างซอ เป็นบุคคลที่เจ้าเมืองไว้วางใจในการล่าสัตว์ หรือการล่าสัตว์แต่การไว้วางใจของเจ้าเมืองก็ทำให้เกิดเหตุการณ์ คือนายช่างซอไม่สามารถนำงาช้างไปส่งให้เจ้าเมืองได้ตรงเวลา จึงทำให้เจ้าเมืองโกรธ และจะเอานายช่างซอเข้าคุกให้ได้แต่นายช่างซอเองก็โกรธเจ้าเมืองเช่นกัน โดยกล่าวให้เจ้าเมืองว่า งาช้างที่ได้หรือสัตว์ต่าง ๆ ที่ได้นำมาจากผม(นายช่างซอ)แล้วจะเอาผมเข้าคุกผมไม่ยอม จากนั้นนายช่างซอก็ได้เอาดาบฟันเสาเสนาสนะ จากนั้นเจ้าเมืองก็เห็นว่านายช่างซอพหูถูกก็เลยเปลี่ยนใจไม่เอานายช่างซอเข้าคุก

จากนั้นนายช่างซอ ก็ทำงานนี้ไปจนตลอด และแล้ววันหนึ่ง นายช่างซอ ก็ได้พบสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งอุดมสมบูรณ์มีน้ำไหลผ่าน มีภูเขาล้อมรอบ มีต้นไม้ใหญ่เหมาะที่จะตั้งที่อยู่อาศัยนายช่างซอก็เลยพา

ครอบครัวมาอยู่โดยเลิกมาจ้าง มาทำนาทำไร่แทน เริ่มมาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2337 และปีต่อ ๆ มา ก็มีพี่น้อง ซึ่งเดินทางมาจากเมืองปาย ซึ่งมีชื่อว่า นายคูเฮ นายกิกะ และครอบครัวกับนายกาลา ย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านป่าจั่ว ต่อมาก็มีนายบุญกับนายฟือทอและครอบครัว เป็นคนมาจากภาคใต้ ได้มาอยู่ที่ท่าสะลอง แต่ก็อยู่ไม่ได้ เพราะพูดกันที่นั่นผิดๆ และก็ได้อพยพไปอยู่ที่หมู่บ้านห้วยยาบ

ต่อ ๆ มาครอบครัวของนายช่างซอ กับครอบครัวของนายบุญนายฟือทอและนายคูเฮ นายกิกะ ก็ได้มาแต่งงานกันจึงกลายเป็นหมู่บ้านเดียวกันและปัจจุบัน ชื่อ นายช่างซอ นายบุญ นายฟือทอ นายนายคูเฮ และนายกิกะ ก็กลายเป็นนามสกุลของคนในหมู่บ้านป่าจั่ว

การปกครองตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน

1. นายตาพอ	คอโพ (นายแก้วเก คอโพ)
2. นายบุญ	สุณาอ้าย (นายสิมุล สุณาอ้าย)
3. นายอินตา	ดาวเงิน (นายปีมะ ดาวเงิน)
4. นายคำ	คอโพ (นายศึคา คอโพ)
5. นายอ้าย	ฟือทอ (นายเล่อพอ ฟือทอ)
6. นายก้องคำ	ช่างซอ (นายซอคา ช่างซอ)
7. นายวิชัย	ฟือทอ (พาโบโล ฟือทอ)
8. นายจันทร์ดี	อุดทา (นายชึเคาะ อุดทา)
9. นายวิไล	จีสอน(ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

ที่ตั้ง – อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านวังหลวงหมู่ที่ 2 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านห้วยยาบ หมู่ที่ 5 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับ	จังหวัดลำปาง (แม่เมือง)
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านป่าม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากร 59 หลังคาเรือน

ประชากรชาย จำนวน 130 คน

ประชากรหญิง จำนวน 141 คน

รวม 271 คน

วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมของการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง คือ ผีชาวบ้าน โดยมี นายอ้าย คูเฮ เป็นตั้ง ชาวผู้ทำพิธีโดยสืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยมีข้อห้ามคนนอกเข้าหมู่บ้านและห้ามคนในหมู่บ้านออกนอกหมู่บ้านการทำพิธีจะมีการเก็บข้าวสารทุกหลังคาเรือนโดยให้ผู้ชายที่ยังไม่ได้แต่งงานเป็นคนเก็บเพื่อนำมาหมักเป็นสุราต้องทำพิธีหมักไว้ 5 วันแล้วนำมาต้มในวันที่ต้มนั้นในตอนเช้าก็ยังมีเก็บข้าวสารเพื่อนำมานั่งกินกันในพิธีและในการทำพิธีจะทำการในเวลา 18.00 น. – 24.00 น. ในเวลาทำพิธีห้ามคนในหมู่บ้านเปิดโทรทัศน์และคนในหมู่บ้านทุกคนต้องแต่งกายด้วยชุดปกากะญอทุกคน

ภายในหนึ่งปีจะมีการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เลี้ยงด้วยไก่โดยขอจากชาวบ้านในหมู่บ้าน บ้านเดียวกันเลี้ยงกันในเดือน มกราคม หรือเรียกว่าเดือนสี่ ครั้งที่ 2 เลี้ยงด้วยหมูเลี้ยงกันในเดือนมิถุนายนหรือเรียกว่าเดือนเก้า ถ้าเลี้ยงผีเสื้อบ้านเสร็จแล้วจะมีการเก็บข้าวสารทุกหลังคาเรือน และจะเอาไปหมักไว้ที่ตั่งข้าวแล้วเตรียมจัดงานเข้าพรรษาถ้าเดือนไหนมีคนเสียชีวิตหรือมีคนตั้งครรภ์จะต้องมีการเลื่อนเป็นเดือนถัดไปแต่ถ้าไม่มีคนเสียชีวิตหรือตั้งครรภ์ก็จะทำพิธีในเดือนนั้น ถ้าเป็นหน้าฝนเรียกว่า “เข้าพรรษา” แต่ถ้าเป็นหน้าแล้งเรียกว่า “ปีใหม่” จะต้องมีการฆ่าไก่ทุกหลังคาเรือนโดยนำแต่ หัวไก่ ขาไก่ อ้อย ข้าวต้มมัดแล้วนำมารวมกันไว้ที่บ้านตั่งข้าวเพื่อร่วมฉลองกันหนึ่งวันและหนึ่งคืน (ต้องมีการเก็บข้าวสารก่อนการเลี้ยงผี)

❖ การเลี้ยงผีเสื้อบ้านจะทำในเดือน ที่ไม่มีคนตายในหมู่บ้าน ถ้าเกิดมีคนตายในเดือนที่ต้องทำพิธีก็จะทำได้ในเดือนถัดไป

- กฎของการเลี้ยงผีที่ชาวบ้านนับถือ คือ ห้ามหนีไปกับสามีหรือภรรยาผู้อื่น ถ้าไม่เอากลับมาบอกเจ้าที่หรือที่ตั่งข้าวผู้นั้นจะไม่ได้เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านตลอดชีวิต ถ้าหากสตรีมีครรภ์โดยไม่มีสามีจะต้องเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ถ้าไม่เลี้ยงผีเสื้อบ้านจะต้องออกจากหมู่บ้านและจะไม่ได้ร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมของชาวบ้าน เช่น งานเข้าพรรษา และงานปีใหม่ งานมัดมือเข้าพรรษา และงานอื่นๆ
- การเลี้ยงผีในบ้าน ถ้ามีการเจ็บป่วยหรือสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงไว้เจ็บป่วย จะต้องมีการเลี้ยงผีในบ้าน ผู้ชายต้องแต่งชุดปกากะญอสีแดง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องแต่งชุดสีดำและกระโปรงสีแดง และผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะแต่งชุดปกากะญอสีขาว ก่อนที่จะเริ่มพิธีทุกคนต้องล้างมือและต้องเข้าไปอยู่ในห้องที่ทำพิธี แต่ถ้าคนใดทำผิดพิธี จะต้องทำพิธีใหม่ในวันถัดไป การทำผิดพิธี คือ การทำอาหารตก รับประทานอาหารด้วยมือซ้าย และถ้าพิธียังไม่เสร็จมีคนใดคนหนึ่งถอด

เสื้อผ้าก็ทำพิธีเหมือนกัน ถ้าเกิดการทำพิธีแล้วไม่ยอมทำพิธีในวันถัดไปก็จะถูกเจ้าที่ลงโทษ แต่ถ้าทำพิธีในวันต่อไปก็ไม่เป็นไร

- **การเลี้ยงผีป่า** ถ้ามีการบนต์ด้วยไก่ก็ต้องเลี้ยงด้วยไก่ ถ้าบนต์ด้วยหมูก็ต้องเลี้ยงด้วยหมู ถ้าบนต์ด้วยไก่สองตัว เหล้าอีก 1 ขวด กรวย 1 อัน และน้ำส้มป่อย ต่อจากนั้นก็ทำเป็นห่อเล็ก ๆ คนเลี้ยงจะกราบไหว้ของให้ปกป้องรักษาป่าไม่ให้อุดมสมบูรณ์ชุ่มชื้น น้ำในห้วยไหลตลอดปี และดูแลมนุษย์ที่เข้าไปในป่าพร้อมทั้งสัตว์เลี้ยงที่เข้าไปด้วย และสัญญาว่าจะมีการเลี้ยงผีทุกปี อีกประการหนึ่งการหยาดข้าว หากเดินทางเข้าไปในป่า 3-5 คน คนที่หยาดข้าวจะต้องขอให้ปกป้องรักษาให้เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพโดยมีวัสดุคือ ข้าวและอาหาร โดยเอาใบไม้ มาห่อเป็นห่อเล็ก แล้ววางไว้บนที่สูงกว่าตัวเราคนที่หยาดให้ข้าวนั้น ต้องเป็นคนที่มีอายุมากกว่าคนอื่น เป็นผีหยาดข้าวจะต้องหยาดข้าวก่อนที่จะรับประทานและห้ามมิให้คนใดคนหนึ่งรับประทานก่อนจะมีการหยาด
- **การหยาดข้าวฤดูทำนา** หว่าน เกี้ยว ตีปัก การปลูกนาจะต้องมีการหยาดข้าวเช่นเดียวกันซึ่งจะมีข้าว อาหาร เหล้า การหยาดข้าวในกรณีนี้ จะห้ามมิให้ใครรับประทานก่อนเป็นอันขาด เช่นเดียวกับการหยาดข้าวแบบอื่น ๆ จะหยาดกันในช่วงพักรับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งทุกคนที่ไปทำนานั้น จะเข้าใจว่า การหยาดเข้านั้น ก็เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้ปกป้องรักษาข้าวในนาให้อุดมสมบูรณ์เมื่อสมัยก่อนนั้นมีการทำไร่เลื่อนลอย ก่อนจะมีการเข้าไปถางป่าจะมีการเซ่นไหว้ด้วยไก่ 2 ตัว เหล้า 1 ขวด กรวย 1 อัน และน้ำส้มป่อย จะมีการกล่าวบอกเจ้าหน้าที่ เจ้าป่าเจ้าเขา ว่าจะมีการ ทำไร่ทำนาที่นี่ หากการทำไร่ทำนานั้นเสร็จสิ้นลง ได้ผลผลิตออกมาก็จะมีการเซ่นไหว้เลี้ยงผีอีกครั้ง

พิธีกรรมเป็นอย่างไร

ในการเลี้ยงผีหมู่บ้านภายในหมู่บ้านจะมีตั้งเก้า (ตาเควา) อยู่ ซึ่งจะเป็นผู้นำในการทำพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน คนที่เป็นตั้งเก้าจะมีการสืบทอดตำแหน่งโดยพ่อสู่ลูกหรือหลานเท่านั้น และต้องเป็นผู้ชายด้วย ในการทำพิธีแต่ละครั้งนั้นตั้งเก้าจะมีการคำนวณหาฤกษ์ยามดีก่อนคือไม่อยู่ในช่วงเดือนแรม ไม่ตรงกับวันศีล วันพระต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อหาวันดีได้แล้ว แต่ในบ้านป่าจู้จะมีการกำหนดวันที่จะทำพิธีร่วมกัน 2 หมู่บ้าน คือบ้านป่าจู้กับบ้านปาม่วง ซึ่งถือว่าผีทั้ง 2 หมู่บ้านนี้เป็นแฟนกันบ้านป่าจู้ถือว่าเป็นผีฝ่ายชาย ส่วนบ้านหญิงคือบ้านปาม่วง หลังจากกำหนดวันที่ดีได้แล้วจะเริ่มโดยการที่ให้ผู้ชายที่ยังเป็นโสดอยู่ 2 คนมาเก็บข้าวสารบ้านหลังละเล็กละน้อยมารวมกันแล้วไปส่งที่บ้านปาม่วง เพื่อจะทำการหมักเป็นเหล้า ส่วนบ้านปาม่วงก็ทำเช่นเดียวกันในช่วง 5 วัน

ในการหมักเหล้านี้เมื่อก่อนไม่อนุญาตให้ผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีครอบครัวออกไปนอนต่างหมู่บ้าน ถ้าหากไปนอนที่อื่นนอกหมู่บ้านจะต้องทำการขอขมากับผีหมู่บ้านภายใน 5 วัน หลังจากการเก็บข้าวสารหรือก่อนทำพิธีในการขอขมา หากอยู่ในช่วงเลี้ยงด้วยหมูก็ต้องขอขมาด้วยหมู หากอยู่ในช่วงเลี้ยงด้วยไก่ก็ต้องใช้

ไก่ หลังจากที่เก็บข้าวสารแล้วมาหมักกับแป้งเหล้า ส่วนแป้งที่หมักกับเหล้า นั้นดำกันเองในชุมชนโดยใช้สูตร สมุนไพรในชุมชนและคนที่ทำแป้งต้องเป็นผู้หญิงที่สาวบริสุทธิ์เป็นคนทำเท่านั้น เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ในพิธีกรรม หลังจากที่ทำหมักเหล้าครบ 5 วันแล้วจะเป็นวันทำพิธี (แต่ถ้าหากว่ามีผู้หญิงที่ยังเป็นโสดอยู่เกิดตั้งท้องขึ้นมาหรือเหล้าที่หมักไว้เสียไม่ดี หรือมีคนตายขึ้นมา ก็เป็นอันยกเลิกไป) วันนี้ตอนเช้าก็จะมี การเก็บ ข้าวสารบ้านละเล็กละน้อยเหมือนเดิมและไปส่งที่บ้านปาม่วงเหมือนเดิมแต่วัตถุประสงค์ไม่เหมือนกับครั้งแรกที่เอามาครั้งนี้จะมีการ ไปนั่งเป็นข้าวเอาหัวกินตอนทำพิธี พิธีจะเริ่มในเวลาตอนเย็นประมาณ 6-7 โมง เย็น โดยตั้งเก้าอี้ทำไปพร้อมกับคนที่จะไปร่วมพิธีด้วย นำสัตว์ที่จะเลี้ยงขึ้นอยู่กับในครั้งนั้น ๆ ว่าจะเป็ นอะไรหมูหรือไก่ พอไปถึงทางตั้งเก้าอี้ทำไปพร้อมกับคนที่จะไปร่วมพิธีด้วย นำเครื่องเช่นเตรียมไว้ เช่น น้ำ ส้มป่อย น้ำเปล่า เหล้าที่ได้จากการหมักข้าวร่วมกับ รูป เทียน หมาก พริก ข้าว เกลือ และบอกกล่าวให้รับรู้

กรณีเลี้ยงผีหมู่บ้านด้วยหมู หมูจะต้องเป็นหมูตัวผู้

ผู้ชายที่เป็นโสดจะฆ่าหมู หลังจากนั้น นำเลือดสัตว์ที่เช่น ไหว้ไปป้ายตามส่วนต่าง ๆ ของศาล (หรือ บ้านของผี) หลังจากฆ่าเสร็จก็นำเครื่องในแยกไว้ต่างหาก ถ้าเป็นหมูจะต้องดูที่ดี (เครื่องในสัตว์ “ดี”) ว่าดี หรือไม่โดยจะสังเกตตรงดีว่า ถ้าไม่มีอะไรขวางอยู่ในดีก็สามารถใช้ได้ แต่ถ้ามีอะไรขวางอยู่ในดีก็ถือว่าต้อง ไปฆ่าตัวใหม่มาแทน เพราะมันไม่ดี ต้องหาใหม่จนกว่าดีจะดี ถ้าหากว่าดี ดีแล้วก็จะเผาข้าง อีกอย่างหลังจาก คัดส่วนต่าง ๆ เหลือไว้ช่วงหัวใจและขาอีก 1 ข้าง ให้ต้มสุกแล้วนำออกมาใส่ในถาดยกไว้ที่หอหรือศาล แล้ว จะทำการเลี้ยงตายโดยมีการลิกใบไม้ดูว่าถ้าเป็นคู่แสดงว่าจากตั้งข้าวอันเชิญผีลงมากิน ถ้าหากว่าใบไม้ยังไม่ มีคู่แสดงว่าที่ได้อันเชิญลงมายังไม่ลงมา หลังจากที่ได้อันเชิญลงมาที่หอแล้วนำควาไ้บนหอ และบนบาน บอกกล่าวให้เชิญลงมาทานอาหาร ซึ่งวันนี้เป็นวันดีจึงจัดอาหารมาถวายเลี้ยงและขอให้ดูแลทั้งคนทั้งสัตว์ทั้ง พืชที่ชาวบ้านปลูก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ มีความอยู่เย็นเป็นสุข ขอให้ท่านได้ช่วยดูแลให้พ้นจากทุกข์โรคทุกข์ ภัยอันตรายต่าง ๆ ให้พ้นไป จากนั้นก็เอามาต้มยำกินในกับคนที่เข้าร่วมทำพิธี ส่วนหัวไหล่ และขาอีกข้าง หนึ่งที่ไม่ได้ต้ม ก็ไปย่างและแบ่งตามจำนวนหลังคาเรือนที่มีอยู่ในหมู่บ้านแบ่งเนื้อส่วนที่เหลือแบ่งทุก หลังคาเรือนและให้คนในทุกหลังคาเรือนได้กินคนละนิดคนละน้อย มีความเชื่อว่าเนื้อที่แบ่งให้กินนี้ หาก ไม่ได้กินทางผีหมู่บ้านจะมองไม่เห็นและไม่สามารถดูแลคน ๆ นั้นได้ ตลอดช่วงที่ทำพิธีมิให้คนในออกคน นอกเข้า หากมีคนนอกจากถิ่นอื่นเข้ามา ก็จะมีการปรับไหมกันคือ จะต้องมีการเสียหมู 1 ตัว ทางเข้าออกใน หมู่บ้านจะมีการसानตะแห้วติดตรงกลางถนน เพื่อจะบอกถึงว่าวันนี้ยังไม่อนุญาตให้ท่านเข้าในหมู่บ้าน เพราะวันที่ทำพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้านอยู่

กรณีเลี้ยงผีหมู่บ้านด้วยไก่

ขั้นตอนทุกอย่างทำเหมือนหมู แต่การควาไ้ใช้ได้หรือไม่ต่างกัน หลังจากที่ฆ่าไก่แล้วเสร็จ จะมีการมัดขาไก่ที่เป็นตัวเมียไว้แล้วต้มรวมกันทั้งตัวผู้ตัวเมีย เมื่อต้มสุกแล้ว ก็เอามากระดูกตัวเมียตรงขาด้านใน นำ ไม้เล็ก ๆ มาปักตรงกระดูกที่มีรูอยู่วิธีการดูมีหลายอย่าง คนที่ดูเก่งหรือชำนาญก็จะดูได้และบอกได้ว่าดี

หรือไม่ดี ถ้าดีก็เอาไก่อ้วนนั้นหรือ 2-3 ตัว ขึ้นอยู่ที่ว่าตัวใหญ่มากหรือเปล่า ถ้าไม่ใหญ่ก็เอาหลายตัวหน่อย นำเนื้อมาแบ่งเท่ากับจำนวนหลังคาที่มีอยู่ทุกหลังทุกคนได้กิน และคนในจะออกหรือคนนอกจะเข้าก็ได้เมื่อเสร็จพิธี บางครั้งเสร็จพิธีตอนตี 2 หรือตี 3

เครื่องเซ่นไหว้

1. ข้าวตอกใส่ในกรวยและโปรยทั่วหอ
2. หมาก 4 อม
3. กรวย 4 คู่
4. เทียน(ที่ทำเอง) 4 คู่
5. เทียนที่ซื้อมา 1 คู่
6. พริก 1 เม็ด
7. กลีอนิดหน่อย
8. ข้าว 1 กำมือ
9. ดอกไม้
10. ส้มป่อย
11. เหล้าที่ดื่มด้วยโอง 1 ขวด
12. น้ำเปล่า

คนที่มีส่วนร่วม คือ ชาวบ้านที่เป็นผู้ชายทุกวัย การบริจาคไก่อในวันทำพิธีและเป็นเงินที่ได้บริจาคจากการซื้อหมู คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ใน 1 ปี จะมีการเลี้ยงผีหมู่บ้าน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ในระหว่างเดือนกรกฎาคม – กันยายน ครั้งที่ 2 อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – มกราคม

ในการเลี้ยง จะเลี้ยงด้วยหมู 2 ครั้ง และไก่ 1 ครั้ง

การเลี้ยงผีทุ่ง (บัวชี)

การเลี้ยงผีทุ่ง ส่วนใหญ่จะเลี้ยงในเดือนขึ้น จะยกเว้นทุกวันพระ วันพุธ และวันที่เสียของแต่ละเดือน (ส่วนสาเหตุวันพระและวันพุธมีความเชื่อว่าวันเหล่านี้ผีจะไม่มากินของเซ่นไหว้ จึงไม่นิยมเลี้ยง) การเลี้ยงผีทุ่งนั้น จะมีการเลี้ยงด้วยสัตว์ 2 อย่าง คือ ไก่และหมู โดยจะมีการเลี้ยงด้วยไก่ 3 ปี และปีต่อไปก็จะเลี้ยงด้วยหมูจนครบ 3 ปี แล้วก็จะเลี้ยงด้วยไก่ เวียนกันไปเรื่อย ๆ มีเครื่องเซ่นไว้ ดังนี้ หมาก 1 อม ส้มป่อย 1 แก้วน้ำ ดอกไม้ เทียน 1 เล่ม กรวยดอกไม้ 1 คู่ น้ำ ต่างหู 1 คู่ ที่คาดผม 1 อัน กำไล 1 คู่ เหล้า 1 ขวด แกลบและแป้งหมักข้าวผสมด้วยกันใส่ไว้ในกระบอกไม้แล้วใส่ “เตอเจอะ” ใส่ไว้ด้วยกันแล้วแขวงไว้

กรณีเลี้ยงด้วยไก่ ต้องใช้ไก่ 2 ตัว คือ ไก่ตัวผู้และไก่ตัวเมีย ยกเว้นไก่ที่มีสีขาวทั้งตัวจะไม่มี การเลี้ยง เพราะมีความเชื่อว่าถ้ากินร่วมกันแล้ว จะทำให้ห่างเหินกัน ไม่ได้พบกัน และแตกแยกกัน (ลอฟว่า) การเลี้ยงด้วยไก่ วิธีการและขั้นตอน จะนำไก่ไปไว้ที่ทำพิธี และสร้างศาล เปรียบเสมือนบ้านของผีเจ้าที่ โดยจะทำด้วย

ไม้ไผ่ทั้งหมด ส่วนหลังคา จะเป็นหลังกาก็ได้หรือจะเอาใบกล้วยแทนก็ได้ แล้วนำเครื่องเช่น ไหว้ต่าง ๆ เอาไว้ในศาลเจ้าที่ แล้วนำไปเผาโดยเอาไม้ตีที่หัว แล้วหักกอไผ่ให้เลื้อยออกมาจากนั้นก็นำเลื้อยไผ่ไปจิม ส่วนต่าง ๆ ของศาลเจ้าที่ เช่น บันได ซึ่งบันไดจะมี 7 ขั้นเท่านั้น ส่วนเสาทั้ง 4 ต้น และต้นไม้ที่อยู่ใกล้ศาลเจ้า ที่นำขนไผ่ไปติดกับเลื้อยที่จิมไว้ จากนั้นก็นำไผ่ไปต้ม หลังจากนั้นก็นำส่วนปลายต่าง ๆ ของไผ่ เช่น ปลาย ปีก ปลายเท้า ปลายปาก ปลายหาง เป็นต้น และเครื่องในอย่างละนิด มาใส่ไว้ในควัก (ถ้วยที่ทำจากใบไม้) และเอาข้าวเกลือใส่ด้วยกันเพื่อเป็นการเลี้ยงเจ้าที่ และมีการบนบานศาลกล่าวเพื่อขอให้เจ้าที่ดูแลรักษาพืชพันธุ์ต้นข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์พ้นจากโรคของพืช หลังจากเลี้ยงเสร็จแล้วก็จะนำไผ่มาจิม จากนั้นก็นำ กระดุกของไผ่ (ไผ่ตัวเมียเท่านั้น) ตรงปีกไผ่ครึ่งบนทั้งสองชั้น นำไม้มาปักตรงรูกระดุกของไผ่เพื่อที่จะดูว่า การเลี้ยงผีทุกครั้งนี้จะดีหรือไม่ โดยวิธีการดูนั้นดูได้หลายอย่าง จะดูได้เฉพาะคนที่ชำนาญเท่านั้น ถ้ากระดุก ไผ่ออกมาดีก็จะเสร็จพิธี แต่ถ้ากระดุกไผ่ไม่ดีก็ต้องนำไผ่มาเลี้ยงอีกรอบ จนกว่ากระดุกไผ่จะดี

กรณีการเลี้ยงด้วยหมู จะเป็นหมูตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ วิธีการและขั้นตอนจะเหมือนกันวิธีการเลี้ยง ด้วยไผ่ทุกอย่าง แต่ไม่ต้องดูกระดุก เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้วก็ถือว่าเสร็จพิธี ส่วนผู้ร่วมพิธีจะเป็นผู้ชายเท่านั้นและ คนที่เลี้ยงนั้นจะมีกัณฑ์ก็ได้ หากปีไหนไม่มีการเลี้ยง ผีไร้ผีนา จะไม่ดูแลรักษาพืชผล และเจ้าของนา

การเลี้ยงผีเหมืองฝาย

คนที่ทำพิธี นายเหล่า คูเฮ จะเลี้ยงผีฝายในช่วงเดือนมิถุนายน วันอังคาร เดือน 9 วันที่เลี้ยงผี จะต้องมีไผ่หนึ่งคู่ ตัวเมียหนึ่งตัว ตัวผู้หนึ่งตัว เหล่าพื้นบ้านหนึ่งขวด ต่างหูเงินหนึ่งคู่ สายดอกไม้หนึ่ง คู่ น้ำส้มป่อย หนึ่งหมากหนึ่ง โมก ผู้ที่เข้าร่วมจะเป็นคนในหมู่บ้านจะต้องเป็นผู้ชายสามคน วันที่ทำพิธี นาย เหล่า จะบอกให้คนทั้งสามคนนี้ให้ตัดไม้ไผ่สี่เล่ม เพื่อที่จะทำเป็นหอเจ้าที่ตามได้ต้นไม้ที่เคยทำมาก่อน จากนั้นก็นำไผ่ทั้งสองตัวโดยเริ่มจากตัวเมียและตัวผู้ จากนั้นก็กรีดเอาเลื้อยไผ่และขนไผ่ทั้งสองตัวให้นำไป ติดเสาหอเจ้าที่ บันได กระบอกน้ำ และต้นไม้ที่อยู่ติดกับหอเจ้าที่จนครบและเสร็จเรียบร้อย ไผ่ที่ถูกฆ่า ก็จะมีการต้มและทำให้สุก จากนั้น นายเหล่า ก็เริ่มทำพิธี โดยนำเอาใบไม้สองสามใบนำมาพนมมือไว้ เริ่ม บอกถึงเวลาแล้วที่เจ้าช่วยดูแลฝายดูแลข้าวและในวันนี้เป็นวันดี ที่จะต้องมีการเลี้ยงขอบคุณเจ้า (ในการทำ พิธีก็จะมีการทำควักใบไม้ ในควักก็จะมีข้าวเหนียวหนึ่งปั้น เกลือ พริก และอวัยวะทุกส่วนของไผ่ที่ต้มสุก ทำการบดลงไว้ในควักอย่างละเล็กละน้อย และที่ขาดไม่ได้ คือ เหล่าพื้นบ้านหนึ่งแก้ว) ส่วนไผ่ที่เหลือจาก การเลี้ยงผีเหมืองฝาย ผู้ที่ไปเลี้ยงก็จะกินเป็นอาหารจนหมดและไม่ให้เหลือกลับบ้าน จากนั้นแก้มือหรือ นายเหล่าก็เอาน้ำเข้าเหมือง ก็เป็นอันเสร็จพิธีในวันนี้

การคลอดลูก

ในอดีตผู้หญิงที่มีการคลอดลูกภายในบ้านจะมีพิธีการดังนี้ คือ ผู้หญิงและผู้ชายจะมีการตัดสะดือ โดยใช้ไม้ไผ่สักตัดสะดือ คนที่เป็นสามีจะตัดไม้ไผ่สักมาหนึ่งท่อนและไม้ไผ่หนึ่งกระบอก และใช้เปลือก ไม้ไผ่สักมาตัดสะดือเด็ก และจากนั้นก็เอาสะดือของเด็กที่ถูกตัดแล้วนำมาใส่เอาไว้ในกระบอกไม้ไผ่ที่ตัดมา

แล้วนำไปมัดติดกับต้นไม้ที่มีชื่อว่า “ไม้เปา ไม้เระ” หลังจากเจ็ดวันก็จะมีการทำพิธีมัดมือและเรียกขวัญ การมัดมือจะต้องมีไก่อันตัว ถ้าเป็นลูกผู้หญิงต้องเป็นไก่ตัวเมีย ถ้าเป็นผู้ชายต้องเป็นไก่ตัวผู้ และจะทำพิธี การเรียกชื่อให้เด็ก จากนั้นก็จะเอาก้อนหินไปขว้างสะดือเด็กที่มัดติดกับต้นไม้ด้วย โดยใช้มือซ้ายและเราจะ รู้ว่าสะดือของเด็กคนนั้นจะหายเร็วหรือช้า ถ้าขว้างกระบอกล้มไม้ไผ่ตกลงสะดือเด็กก็จะหายช้า ถ้าขว้าง กระบอกล้มไผ่ตกลงเร็วก็จะหายเร็วและจะมีร่างกายแข็งแรงและเติบโตเร็ว และต้นไม้ต้นนั้นเขาห้ามตัดโดย เด็ดขาด ถ้ามีการตัดต้นไม้ต้นนั้นจะทำให้คนที่มัสืออยู่กับต้นไม้ต้นนั้นจะไม่สบายและอยู่ไม่เป็นสุข ส่วนคนที่ตัดต้นไม้ต้นนั้นจะต้องไปมัดมือให้คนๆนั้น คนๆนั้นถึงจะหายจากการไม่สบาย

ทรัพยากรป่า

ประวัติการจัดการทรัพยากรของบ้านป่าจั่ว

แต่เดิมที ชุมชนบ้านป่าจั่วดำรงชีวิตโดยอาศัยดิน น้ำ ป่า เป็นหลักในการดำรงชีวิตเพื่อสืบทอดกันไป จนรุ่นต่อรุ่นแต่หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ หลายอย่างมุ่งไปที่ตัวเงินเน้นเรื่องของ เศรษฐกิจเป็นหลักจึงทำให้รัฐบาลในยุคก่อนมุ่งไปที่ตัวเงินเน้นเรื่องของเศรษฐกิจเป็นหลักจึงทำให้รัฐบาลใน ยุคก่อนมุ่งหาสิ่งที่จะก่อให้เกิดรายได้โดยมองไปที่ทรัพยากรป่าไม้จึงมีการเปิดสัมปทานป่าไม้ในระหว่างปี หลังจากจากนั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2510-2511 มีการทำไม้หมอนรถไฟ โดยเป็นคนในชุมชนส่วนน้อยและ

ณ บ้านธิ ส่วนใหญ่จึงเป็นไม้เนื้อแข็ง จะเอาไม้หน้า 6 สอก ส่วนใหญ่เป็นไม้ตรงสูง พ.ศ. 2514 มีการนำไม้มาทำฟืนรฟ จะเอาไม้เกือบทุกชนิดและเป็นทั้งไม้แห้งและไม้ดิบแต่ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ดิบ จะเอาความยาว 1 เมตร และในป่าจึงช่วงนั้นมีการตัดไม้ถึงวันละ 1 ต้ารถสับลื้อ เห็นจะได้ ค่าแรงคนที่ใส่ฟืนวันละ 8 บาท พ.ศ. 2517-18 ได้มีการนำพืชเศรษฐกิจ ตัวใหม่เข้ามาคือถั่วลิสง(ถั่วดิน)ซึ่งเป็นตัวทำรายได้ดีกว่า ถังละ 20 บาท ซึ่งมีการนำเข้ามาโดย เจ๊ลิ ซึ่งเป็นคนลำปางแต่มาแต่งงานกับคนลำพูน และต่อมาก็มารับซื้อเปลือกไม้ (แซแบะ) หรือเปลือกสาคซึ่ง ตอนแรก ๆ กิโลกรัมละ 1 บาท และคนนี้ทำมาสุดต่อคนละ 10 กิโลกรัม พ.ศ. 2520-2527 สร้างโรงบ่มใบยาสูบ นำมาโดยครูไฟ ค่าแรงวันละ 3 บาท/วัน

พ.ศ. 2520-2527 ยุคนี้คือการทำไม้อย่างหนักโดยชุมชนส่วนที่ทำไมเพราะไม่มีข้าวกิน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการหยุดทำไร่หมุนเวียนเลยไม่ค่อยมีข้าวกิน ซึ่งสาเหตุที่มีการหยุดทำเพราะว่ามัวทำแต่พืชเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้เงินมาและอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการทำไม้มากเกินไปโดยชุมชนเป็นผู้เลื่อยไม้ขาย และนายทุนทางสันกำแพงเป็นผู้มาซื้อไป โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นผู้อยู่เบื้องหลังนำทาง ไม้ที่ตัดขายส่วนใหญ่จะเป็นไม้กระยาเลย ไม้ตะเคียน ไม้ตึง และอีกหลายชนิดที่เป็นไม้เนื้อแข็ง ราคาไม้ในช่วงนั้นไม้หน้า 3 สอกละ 2.50 บาท ส่วนไม้หน้า 6 สอกละ 3 บาท ในการลักลอบลักไม้ขายในช่วงนั้นจะลักต้องทำในเวลากลางคืน ช่วงที่มีการทำไม้กันอย่างหนักนี้เอง ทำให้แหล่งน้ำที่เคยมีที่ได้ใช้อาศัย ปรากฏว่าไม่มีน้ำและทำให้เกิดการแบ่งการให้น้ำเพราะแหล่งน้ำในชุมชนมีน้อย และต้องไปตักไกลด้วย ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านเดือดร้อนเรื่องน้ำมาก ทำให้ทางผู้นำชุมชนซึ่งนำโดย พ่อหลวงบ้านในขณะนั้นโดยพ่อหลวงก้องคำ พร้อมผู้ช่วยและแพทย์อาสาประจำหมู่บ้าน โดยนายปุด คอโพ โดยได้ปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาระบบน้ำ โดยมีข้อตกลงว่า ต้องหยุดการขายไม้ จึงเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อขอให้หยุดทำการขายไม้ แต่นั่นหยุดได้เพียงบางส่วนเท่านั้นซึ่งหลายคนยังเลื่อยไม้ขาย และบางส่วนไม่พอใจ ดังนั้นทางพ่อหลวงก้องคำ จึงให้ทางกรมป่าไม้ที่เข้าใจชุมชน มาทำงานช่วยเหลือและคอยดูเรื่องของคนที่ยังทำไม้ขายอยู่ก็เลยให้คนที่ขายไม้เริ่มน้อยลง

ในปี พ.ศ. 2527-2528 เริ่มมีคนทำแนวกันไฟ แต่ไม่ได้ทำทั้งหมดเป็นการทำแนวกันไฟทั้งหมดเป็นการทำใกล้หมู่บ้าน กันไม่ให้ไฟเข้ามาใกล้บ้านเพราะว่าช่วงนั้นหลังคาบ้านยังมุงด้วยใบคา ซึ่งเป็น

อันตรายมากในช่วงฤดูแล้งและเพื่อให้พืชพันธุ์ไม้บางอย่างไม่โดนไหม้ด้วยในการทำกันแนวกันไฟ คนที่ให้ความร่วมมือน้อยมากประมาณ 20-30 % เท่านั้น แต่ก็ทำทุกปีและไฟก็ไหม้ตอนกลางคืนก็ต้องไปดับ

ในปี พ.ศ. 2533 ทางพ่อหลวงบ้านและผู้นำชุมชนเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาระลอกน้ำกิน น้ำใช้ โดยเสนอให้มีการต่อประปาภูเขาไปเห็นที่บ้านปากเกอญอ ที่ลำพูนว่าสามารถนำมาใช้ได้ ซึ่งตอนนั้นเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และทางผู้นำชุมชนได้ข้อสรุปว่าต้องทำจึงมีการเสนอโครงการผ่าน สภาตำบลได้รับการอนุมัติเป็นเงิน 200,000 บาท ทางผู้นำชุมชนมั่นใจว่าต้องใช้ได้อย่างแน่นอนแต่กับชาวบ้านและชุมชนอื่นรอบข้างกลับไม่มั่นใจ ทางผู้นำไม่สนใจคำพูดเหล่านั้นเพราะว่างบประมาณกว่าจะขอได้ก็ยากและตอนนี้ก็ถอยไม่ได้แล้ว จึงมีการตัดสินใจให้คนไปต่อประปาภูเขา และเมื่อต่อเสร็จปรากฏว่าใช้งานได้ดี คือ มีน้ำไหล และสามารถใช้ได้กับชุมชน ทางชุมชนก็ได้ใช้ประโยชน์หลังจากนั้นผู้คนที่เคยต่อว่าเคยดูถูกก็เริ่มเข้าใจและยอมรับและให้ความร่วมมือกันมากขึ้น ในการทำแนวกันไฟ หลังจากนั้นจึงมีการขยายเขตแนวกันไฟแนวลำห้วยตลอดที่ต่อประปาในปีเดียวกันนี้หลังจากที่ต่อต่อประปาเสร็จก็มีการเลี้ยงผีประปาภูเขา ซึ่งเป็นครั้งแรกและนำเงิน 1,000 บาทเพื่อซื้อหมูมาเลี้ยงและตกลงกันว่า การเลี้ยงผีประปาภูเขานั้นจะเลี้ยงไก่ 2 ปี ส่วนปีที่สามจะเลี้ยงด้วยหมูแต่หลังจากนั้น 3 ปี ต่อไปจึงมีการพูดคุยในแกนนำว่าควร เลี้ยงผีขุนน้ำและจากนั้นจึงมีการการเลี้ยงหมูดำทุกปี และการขอให้มีการดูแลรักษาป่าผืนนี้ไว้ด้วย และมีการแข่งวิ่งว่าผู้ใดเข้าไปล่าสัตว์ขอให้มียันเป็นไป หลังจากที่มีเพิ่มการทำแนวกันไฟเพิ่มก็จะมีบางกลุ่ม บางคนในชุมชนคอยกลั่นแกล้งโดยการไปจุดไฟเผาในส่วนที่ทำแนวกันไฟไว้ ซึ่งบางครั้งบางทีเมื่อไฟเข้ามาตอนกลางคืน ก็ต้องไปกันตอนกลางคืน เมื่อใดที่เกิดไฟป่าก็จะเกณฑ์คนไปช่วยกันดับก็เริ่มมีคนเข้าไปร่วมเยอะขึ้น

อีกสาเหตุหนึ่งที่มีคนเข้าร่วมทำแนวกันไฟหรือแม้แต่ไปดับไฟป่าเพราะเมื่อมีไฟไหม้เข้าไปในเขตต้นน้ำประปาก็จะทำให้หน้าเป็นสีดำจากการเผาไหม้ของเศษใบไม้เลยมีปัญหา และมีการเริ่มอนุรักษ์พืชพันธุ์ตลอดจนสัตว์ในบริเวณไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก

ในปี พ.ศ. 2535-2540 ช่วงนี้พ่อหลวงบ้านคือนายวิชัย พอทอง ได้ชี้แนวเขตและขยายเพื่ออนุรักษ์ตั้งแต่ตรงปากทางประปาหมู่บ้านจนถึงขุนห้วยตลอดและในช่วงนี้เองซึ่งยังคงมีคนที่ยังไปลักลอบล่าสัตว์ยังคงมีอยู่แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนต่างถิ่นต่างบ้าน และคนในหมู่บ้านก็มีเหมือนกันแต่น้อยมาก

ในปี พ.ศ. 2537 ทางบ้านห้วยบง หมู่ 3 ขอใช้น้ำจากขุนห้วยตลอดเพราะขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ทางชุมชนและผู้นำในขณะนั้นโดยมีพ่อหลวงวิชัยของบ้านป่าจั่ว พร้อมทั้งอดีตพ่อหลวงกองคำ และพ่อหลวงมูลซึ่งในสมัยนั้นเป็นพ่อหลวงบ้านห้วยบง ซึ่งเป็นผู้ขอ และทางบ้านป่าจั่วยื่นข้อเสนอคือ

1. ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านทางหมู่ 3 เข้าไปล่าสัตว์ในเขตของหมู่ 4 ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านต้องควบคุมลูกบ้านให้ได้
2. ในการทำแนวกันไฟในแต่ละครั้งทุกหลังคาเรือนต้องมาช่วยหมู่ 4

เมื่อมีการยื่นเรื่องกันอย่างนั้นทางหมู่ 3 ตัดสินใจรับมติได้จึงมีการอนุญาตให้ต่อประปาภูเขาได้ แม้มตินี้จะไม่ได้มีการลงบันทึกไว้เป็นหลักฐานแต่ยังเป็นที่ยึดถึงปัจจุบัน หลังจากนั้นเรื่องการเผาเพื่อที่จะแกล้งกัน ลดลงได้มาก

ในปี พ.ศ. 2541 สมัยนั้นพ่อหลวงจันทร์ดี อุดทา เป็นผู้ใหญ่บ้านเริ่มมีการก่อตั้งคณะกรรมการป่าขึ้นเป็นครั้งแรกโดยประธานคนแรกคือ นายหล้า คูแสะ ซึ่งในช่วงนั้นจะมีการดำรงตำแหน่งปีต่อปี ในช่วงปีแรกการทำงานไม่ค่อยหน้าเท่าไร

ในปี พ.ศ. 2542 มีการเปลี่ยนประธานคนใหม่เนื่องจากหมดวาระเลือกประธานคนใหม่โดยนายบัวลอย สะดี เป็นประธานคณะกรรมการป่าการทำงานในช่วงนั้นเข้มแข็งเรื่องป่ามาก

ในปี พ.ศ. 2541 เขียนป้ายประกาศต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2542 ทางพ่อหลวงแสงผู้ช่วยจับผู้ที่ทำผิดกฎระเบียบเรื่องการซื้อปลาได้ 1 คน ซึ่งเป็นคนเมือง แต่ก็ได้ดักเตือนและปล่อยตัวไป

ในปี พ.ศ. 2541-2542 ชาวชนปลูกป่าตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำตลอดลำห้วยตลอด มีการบวชป่าโดยชุมชน ชาวชนเครือข่าย ชาวชนในชุมชนและชาวบ้าน

ในปี พ.ศ. 2543 ทางชุมชนและผู้นำชาวชนและชาวบ้านชาวชน พยายามเขตอนุรักษ์เพิ่มเติมตั้งแต่ฝายลงสู่จนถึงขุนห้วยตลอดทำป่าเขตอนุรักษ์ป่าใช้สอยเพิ่มในส่วนป่าอนุรักษ์เพราะไม่อยากให้ใครเข้าไปทำลายความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่ชุมชนปลูกป่าสร้างขึ้นมาและเพื่อให้เพิ่มแหล่งขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้มากขึ้น ในช่วงนี้มีการทำงานอย่างเข้มแข็งทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือกันเป็นอย่างดีมีการจัดเวรยามออกตรวจ ตอนกลางคืนโดยจัดเป็นหมวดละ 8 คนอาทิตย์ละ 1 ครั้ง/กลุ่ม

ในปี พ.ศ. 2543 นี้ยังมีคนทำไม้แต่ไม่ได้ขออนุญาต มีการยึดไม้ได้ 2 ท่อน

ในปี พ.ศ. 2544 มีการยึดไม้ได้ เนื่องจากไม่มาขออนุญาตตัด มีการตัดใกล้บ้าน 4 ท่อน

ในปี พ.ศ. 2548 ทำถนนรถเครื่อง เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับไปทำแนวกันไฟ

กิจกรรมในรอบปีของชุมชนและของเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรบ้านป่าจั่ว

ชื่อกิจกรรม	ช่วงเวลาเดือนต่าง ๆ	หมายเหตุ
ทำแนวกันไฟ	กุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน	
เลี้ยงฝิขุนน้ำ	มกราคม	
เดินตรวจป่า	ตลอดทั้งปี แต่จะเน้นช่วงเดือน กุมภาพันธ์ เมษายน	ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์
ดับไฟป่า	กุมภาพันธ์ เมษายน	ทั้งกลางวันและกลางคืน
เลี้ยงฝิให้สัตว์ที่ปล่อยขึ้นคอย	ธันวาคม มกราคม	
บวชป่า	ไม่แน่นอน	
ปลูกป่า	พฤษภาคม มิถุนายน	

การพึ่งอาศัย-ทรัพยากรจากป่า

ชุมชนบ้านป่าจั่วแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนเป็น 2 โซน คือ ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย ชาวบ้านได้พึ่งพิงทรัพยากรจากป่าใช้สอย โดยชาวบ้านได้เก็บของป่าหลากหลายชนิดเพื่อยังชีพ และบางชนิดสามารถขายเป็นรายได้ ดังแสดงในตาราง

ตาราง แสดงข้อมูลพืช/สัตว์ที่หาได้

พืช/สัตว์ที่หาได้	ช่วงฤดูกาล	หมายเหตุ
1. เห็ด กบ สัตว์ต่าง ๆ*	ตลอดทั้งปี ตามโอกาส	ส่วนใหญ่จะนำมาเป็นอาหาร
2. เห็ด*	ช่วง พ.ค. – ต.ค.	นำมาเป็นอาหารและขาย
3. เหนือจากป่า	ช่วง มิ.ย.- ส.ค.	รับประทาน
4. มดแดง	ช่วง ก.พ.- เม.ย.	รับประทาน
5. ไม้*	ตลอดทั้งปี	สร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ
6. น้ำ	ทุกเวลา	กิน, ใช้น้ำ
7. หวาย	แล้วแต่โอกาส	ใช้ในบ้าน
8. ผลไม้*	ตามฤดูกาล	รับประทาน
9. สมุนไพร	ตามโอกาส ตามความต้องการ	กิน ดม ทา ใช้อะไร
10. ฟิน	ช่วง ม.ค. – เม.ย.	ใช้ในการหุงต้ม
11. นำสัตว์ วัว ควาย ขึ้นคอย	ช่วง พ.ค. - ธ.ค.	ปล่อยป่าเพื่อหากินเอง
12. อากาศ	ตลอดเวลา	
13. น้ำสำหรับพื้นที่การเกษตร	ฤดูฝน พ.ค. - พ.ย.	ปลูกข้าว
14. หนอนรดควน	ช่วง พ.ย. – ก.พ.	

เห็ด กบ เตะอู เตะบอคือ เตะบือ เตะกู เตะชิ เตะกะแอะ เตะล่า เตะเซอแน เตะกิซอ เตะกั่ว เตะพิน่า เตะขอ
โมฮือ เตะแบคลี ซื่อ

เห็ด เห็ดด่าน เห็ดปอดม้า เห็ดปอดหมู เห็ดถ่าน เห็ดทาน เห็ดหน้าม้อย เห็ดโคนดำ เห็ดโคนแดง เห็ดข้าวเป็ง
เห็ดโมงโก่ง

ผลไม้ มะไฟ มะเฟือง มะม่วง มะพร้าว มะขาม มะยม มะละกอ มะปราง มะตาเสือ มะคอกเลน มะขม มะ
หลอด มะนมห้ว มะนมหวาย มะนมหาน มะนมหแมว มะห้ำ มะก้อ มะมื่น มะพร้าวคอย กล้วย ลำไย กระท้อน
พุทรา เสาวรส แอปเปิ้ลรามัน สับปะรด น้อยนา น้อยแนฝรั่ง

ตาราง แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า

ลำดับ	อาหารที่ได้จากป่า	ผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (ครัวเรือน)	รายได้เฉลี่ย/ปี/ครัวเรือน
1	เห็ด	58	400 บาท
2	หน่อไม้	58	กิน
3	มดแดง	58	กิน
4	ปลา	58	กิน
5	กบ เขียดป่า	58	กิน
6	ผักต่าง ๆ	58	กิน/ขาย
7	น้ำ	58	ใช้ในครัวเรือน

ตาราง แสดงรายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าแต่ละชนิดในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อของป่า	รายได้เฉลี่ย/ปี
1	เห็ด	-
2	หน่อไม้	23,200
2	มดแดง	-
4	กบ เขียดป่า	-
5	ผักต่าง ๆ	-
6	น้ำผึ้ง ต่อ	18,000

ข้อมูลเรื่องการอาศัยพึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหารสัตว์เลี้ยงในชุมชนบ้านป่าจั่วช่วงต้นฤดูฝนประมาณ
เดือนพฤษภาคม สัตว์เลี้ยงจำพวกวัวจะขึ้นบนคอยเพื่อหาอาหารในป่าส่วนใหญ่จะเป็นวัวปล่อยตามทุ่งซึ่ง
ไกลจากหมู่บ้านประมาณ 5 – 15 กิโลเมตร ซึ่งวัวจะกินอาหารจำพวกหญ้า ยอดไม้ไผ่ ยอดไม้บางอย่าง
ผลไม้ตามฤดูกาล เช่น ลูกมะมื่น มะม่วงป่า และผลไม้อื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดการแพร่กระจายเมล็ดของพืชพันธุ์
ต่าง ๆ เกิดการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติอย่างแท้จริง พอช่วงที่หน่อไม้เริ่มออกหรือแตกหน่อวัวควายที่กิน
หน่อไม้ก็จะขึ้นไหลบ้างและหน่อไม้ก็มีประโยชน์ค่อนข้างน้อยด้วย และในส่วนของเจ้าของวัวควายหลังจาก
ที่วัว ควายขึ้นคอยไปแล้วก็ต้องนำหมากหนึ่งอมต่อเจ้าของสัตว์หนึ่งคน และให้คนที่สูงกว่าเป็นคนไป

บนบานสานกล่าวกับเจ้าป่าเจ้าเขาให้ช่วยดูแลวัว ควายด้วย ส่วนของเจ้าของวัวนั้น ช่วงแรกๆที่ปล่อยวัวขึ้นคอยนั้นควรจะไปดูแลอย่างใกล้ชิด เพราะในช่วงแรกนี้วัวจะพบกับแมลงต่างๆเยอะมากบางทีก็อาจเป็นแผลตามร่างกายของสัตว์ก็ใช้ยาต่างๆสูตรปัจจุบันทาเพื่อให้หายแต่บางครั้งก็อาศัยคาถาหรือการรักษาทางไสยศาสตร์หรือการเป่าโดยที่เจ้าของจะมามอบอกกับคนที่เป่าตรงจุดที่มีบาดแผลเป็นส่วนใหญ่ ถ้าหายเจ้าวัว ควายก็จะไปคำหัว เจ้าของวัวที่จะต้องไปดูวัวนั้นอาจจะไม่พบวัว ควายของตนเสมอไป แต่การที่ไปดูวัว ควายแต่ละครั้งนั้นก็ยังสามารถกลับมาที่บ้านอีกด้วย เช่น หน่อไม้ เห็ด เห็บ สัตว์ป่าอื่นๆ รวมไปถึงผลไม้ตามฤดูกาลซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวเป็นบางส่วนได้มาก การที่จะไปดูวัว ควายให้เจอในแต่ละครั้งเจ้าของวัว ควายจะต้องฟังที่เสียงกระดิ่ง (ฮอก) ที่ผูกไว้กับลำคอของวัว ควาย ถ้าฟังดีๆ เสียงจะไม่เหมือนกัน

ตารางแสดงการเก็บหาทรัพยากรจากป่าในรอบ 1 ปี บ้านปั้ง

ทรัพยากรจากป่า	ช่วงเวลาในการเก็บหา											ก.น./ ใช้	ขาย	จำนวนผู้ให้ใน ชุมชน
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.		
ไม้ใช้สอย ไม้ได้แก่ แดง ประดู่ เต็ง(เงาะ) รัง(เต็ง) เหียง สัก ช่อ เปา ยาง	/	/	/	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-	10 ครั้วเรือน/ปี ประมาณ 50 ต้น
เห็ด ไม้ได้แก่ เห็ดแดง เห็ดไข่มุก เห็ดขาว เห็ดหอม ป่า เห็ดปอดม้า	-	-	-	-	/	/	/	/	/	-	-	-	/	ทุกครั้วเรือน เก็บขาย 80%
เห็ดหลิน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	/	25 ครั้วเรือน
เห็ดเผาะ	-	-	-	--	/	-	-	-	-	-	-	-	/	
หน่อไม้ได้แก่ หน่อไร่ หน่อบงป่า หน่อซาง	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-	-	/	ทุกครั้วเรือน
สมุนไพร ไม้ได้แก่ มะเขือแจ้ ไม้กระต๊อบ ไม้โรง ว่าน แสงอาทิตย์ รังจืด แร้งพันช้าง	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	-	ทุกครั้วเรือน
สัตว์ต่าง ๆ ไม้ได้แก่ กระรอก หนู ปลา กบ หอย	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	-	40 ครั้วเรือน
หนอนรด่วน	/	/	/	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	25 ครั้วเรือน/ ขายบางส่วน
ต่อหัวเสือ	-	-	-	-	/	/	/	/	/	/	-	-	-	10 ครั้วเรือน
น้ำผึ้ง	-	/	/	/		-	-	-	-	-	-	-	/	10 ครั้วเรือน
ผักจากป่า ไม้ได้แก่ ผักพ้อคำ ผักลิ้นแลน ดอกก้าน และอื่น ๆ	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-	-	-	ทุกครั้วเรือน

การเชื่อมโยงกับงานในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำทา

บ้านป่าจั่ว เป็นพื้นที่ต้นน้ำในเขตลุ่มน้ำทา มีการจัดการทรัพยากรมาช้านาน ในอดีตมีการจัดการตามจารีตประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม แม้ในปัจจุบันความเชื่อหลายอย่างได้เปลี่ยนไป แต่ชุมชนบ้านป่าจั่วพยายามอนุรักษ์รักษาความเชื่อเหล่านั้น และพยายามหาแนวทางใหม่ ๆ ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง เพื่อชุมชนบ้านป่าจั่วเอง และชุมชนในเขตลุ่มน้ำแม่ทาด้วย

ซึ่งบ้านป่าจั่ว ถือว่าเป็นพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา โดยเฉพาะการดูแลรักษาป่า การใช้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่เป็นชนเผ่า (กระเหรี่ยง) มีประวัติการดูแลป่าที่สนใจ มีแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านต้นไม้ต่าง ๆ สมุนไพรในป่า พันธุ์สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง การเปิดโอกาสให้กับสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมเรียนรู้ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบหนึ่งในการเรียนรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรของชนเผ่าในเขตลุ่มน้ำทา

ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนในระดับลุ่มน้ำทา การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำทา รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เขตลุ่มน้ำทา เช่น ป่าชุมชนทาทุ่งหลวง การเชิญหมอพื้นเมือง ชุมชนหมอบ้านบ้านหริภุญชัย มาสำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนห้วยหลอด ซึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ ความร่วมมือระหว่างพื้นที่มากขึ้น

การวิเคราะห์สถานการณ์การจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

1) จุดแข็ง

ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม

- ป่าอนุรักษ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 - 1) น้ำกลับมา มีน้ำกินตลอดปี แต่น้ำเพื่อการเกษตรยังขาดช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม
 - 2) สัตว์ป่ามากขึ้น เช่น นกยูง หมูขอลิงลม ทาก บ่อบอกว่าป่าชุ่มชื้นขึ้น
- ป่าใช้สอยถูกใช้ภายใต้กฎระเบียบ ภายใต้ความเชื่อ เช่น ไม่ตัดไม้ที่มีน้ำซึม ไม่ตัดไม้ที่มีลมออก ต้นไม้ที่มีเถาวัลย์พัน ไม่ตัดในวัดพระ วันที่เจอกวางเจองูพิษ จันทรามาต และสัตว์มีพาอื่น ๆ จะไม่ตัดไม้ นอกจากนี้จะไม่ตัดไม้บริเวณเดียวกันจนป่าโล่ง แต่จะตัดให้กระจาย

ด้านสังคม/วัฒนธรรม

- ชุมชนสามัคคีร่วมมือกัน เอาแรงกัน
- คนในชุมชนเห็นคุณค่าของป่า
- มีการสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นใหม่
- ความเชื่อที่เกี่ยวกับป่า ยังคงถือปฏิบัติ

ด้านเศรษฐกิจ

- ชุมชนได้พึ่งป่าทุกครอบครัวในด้านอาหาร ไม้ใช้สอย
- ชุมชนใช้น้ำในการเกษตรและในครัวเรือน

องค์กร/ความร่วมมือ

- กรรมการทำงานด้วยใจอาสา ร่วมแรงร่วมใจ
- อบต. หนุนเสริม การจัดการป่า ด้านงบประมาณ ความรู้ การประสานกับภาครัฐ และอำนวยความสะดวกในสิ่งที่ชุมชนร้องขอ
- มีความร่วมมือกับภาครัฐในพื้นที่บ้าง เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำ สนับสนุนการทำฝายชะลอน้ำ

2) ปัจจัยเสริมจากภายนอก

- หน่วยงานรัฐบางหน่วยงานให้การสนับสนุนและมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน
- มีเครือข่ายในและนอกพื้นที่ที่สามารถเรียนรู้ได้
- ป่าชุมชนแม่ทาช่วยเรื่องการถ่ายทอดความรู้โครงการ SIF ปี 2541

3) จุดอ่อน

ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม

- ต้นไม้ใหญ่ ๆ มีน้อยลง ทำให้ต้องเดินไปเคาะไม้ไกลขึ้น (แต่ใช้จริง ๆ 20%)
- มีบริเวณดินถูกชะล้างบางที่ เนื่องจากฝนตกหนักติดต่อกันในบางปี

ด้านสังคม/วัฒนธรรม

- บางคนตัดไม้แล้วไม่ขอ (กรณีที่เร่งด่วน แต่ตักเตือนกันได้)

ด้านเศรษฐกิจ

- ระบบเศรษฐกิจแบบไม่พอเพียง

องค์กร/ความร่วมมือ

- หน่วยงานรัฐเข้ามาไม่บ่อย/ไม่ค่อยเห็นหน้า
- เงินสนับสนุนจาก อบต. ลำบาก ไม่เพียงพอในบางครั้ง
- ผู้นำในระดับตำบลยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย

4) ปัจจัยจากภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

- การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ

การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

ชุมชนบ้านป่าจั่วมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน และเมื่อปี พ.ศ. 2541 สมัยนั้นพ่อหลวงจันทร์ดี อดทา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้เริ่มก่อตั้งเป็นคณะกรรมการป่าขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีนายหล้า คูเฮ เป็นประธานคนแรก มีการดำรงตำแหน่งปีต่อปี ในช่วงแรกการทำงานไม้ค้ำหน้าเท่าไร ต่อมาในปี พ.ศ.

2542 มีการเปลี่ยนประธานคนใหม่ เนื่องจากหมดวาระ โดยได้นายบัวลอย สะดี เป็นประธานกรรมการป่า
ถือได้ว่าการดำเนินงานช่วงนั้นเข้มแข็งมากเรื่องการจัดการป่า ซึ่งมีรายชื่อคณะกรรมการป่า ดังนี้

1. นายบัวลอย	สะดี	ประธานคณะกรรมการป่า
2. นายหล้า	คูแฮ	
3. นายสุขคำ	คูแฮ	
4. นายจันทร์แก้ว	ทาเจ๊ะ	
5. นายคำอ้าย	คำเปียง	
6. นายแก้ว	ช่างซอ	
7. นายอมร	คูแฮ	
8. นายทองใจ	ช่างซอ	
9. นายจาววัฒน์	พือทอ	
10. นายเป้ง	ดาวเงิน	

และปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะโครงสร้างการดูแลและการจัดการในพื้นที่ป่า โดยมี
คณะกรรมการป่าชุดใหม่ ดังนี้

1. นายทองสุข	พือทอ	ประธาน
2. นายอมร	คูแฮ	รองประธาน
3. นายนันทวัฒน์	ช่างซอ	เลขานุการ
4. นายสมบุญ	บุญ	เหรัญญิก
5. นายหล้า	คูแฮ	กรรมการ
6. นายบุญยัง	ช่างซอ	กรรมการ
7. นายสุขคำ	คูแฮ	กรรมการ
8. นายบัวลอย	สะดี	กรรมการ
9. นายผัด	คำปาย	กรรมการ
10. นายสม	คูแฮ	กรรมการ
11. นายแดง	ดาวเงิน	กรรมการ
12. นายจันทร์	พือทอ	กรรมการ
13. นายจันทร์ดี	สะดี	กรรมการ
14. นายสมชัย	ทาเจ๊ะ	กรรมการ
15. นายวิไล	จีสนอน	กรรมการ
16. นายสัจชัย	อุดทา	กรรมการ
17. นายอ้าย	ช่างซอ	กรรมการ
18. นายอ้าย	ทองหล่อ	กรรมการ

19. นายองอาจ	สุณาอ้าย	กรรมการ
20. นายณรงค์	คำปาย	กรรมการ
21. นายวิเชียร	อุคทา	กรรมการ

ที่ปรึกษา

1. นายจรรุวัฒน์ พื้ทอ
2. นายพิชัยยา จีรชาลกุล

กฎระเบียบการใช้ทรัพยากรจากป่า

บ้านป่าจิวมีการรักษาทรัพยากร มีการสร้างข้อตกลงร่วมกัน แต่ไม่ชัดเจนมากนักเป็นเพียงการรับรู้กันในชุมชน จากนั้นมีการเสนอเป็นข้อมติของชุมชน และร่วมกับชุมชนข้างเคียง เช่น การไม่ให้เข้าไปล่าสัตว์ป่าในเขตพื้นที่อนุรักษ์ การตัดไม้ต้องได้รับอนุญาต การทำแนวกันไฟร่วมกัน เป็นต้น และจากการมีการตั้งคณะกรรมการป่าในปี 2541 ได้มีการตั้งกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรจากป่า และมีการปรับปรุงเรื่อยมาดังนี้

1. ระเบียบนี้ให้ใช้ชื่อว่า “ระเบียบข้อปฏิบัติการรักษาป่าไม้ของชุมชน”
2. ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ออกระเบียบนี้เป็นต้นไป
3. การขอใช้ไม้
 - การขอใช้ไม้เพื่อนำไปปลูกบ้าน ซ่อมแซมยุ้งฉางข้าวหรือสร้างต่าง ๆ ให้แจ้งความจำนงค์ต่อกรรมการเขต
 - เมื่อกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควรแล้วให้กรรมการป่าประจำหมู่บ้านนำเสนอต่อกรรมการป่าระดับตำบล
 - เมื่อทางองค์การบริหารส่วนตำบลลงมติเห็นสมควรแล้วให้ทำหนังสือไว้
4. ไม้ที่นำมาทำเสาบ้านเรือน อนุญาตให้ไม่เกิน 16 ต้น ไม้ทำเครื่องเรือนไม่เกิน 10 ต้น
5. การขนย้ายต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการป่าของแต่ละหมู่บ้านทราบ
6. ผู้ที่ทำการฝ่าฝืนไปตัดไม้โดยไม่แจ้งความจำนงค์ไว้ก่อน มีความผิดปรับนิ้วละ 200 บาท กรณีเป็นไม้สัก ถ้าเป็นไม้อื่น ๆ ปรับนิ้วละ 100 บาท
7. การตัดฟันมาใช้ในครัวเรือน ให้ใช้ไม้ที่แห้งแล้วเท่านั้น ห้ามใช้ไม้ดิบ
8. ห้ามตัดฟันไปขาย ไม่ว่าจะทำในลักษณะใด ๆ ก็ตาม ปรับท่อนละ 50 บาท
9. การเผาป่า หมายถึง การเผาป่าหรือเผาทุ่งหญ้าหรือการเผาในที่ทั่ว ๆ ไป ถือว่ามีความผิดปรับตั้งแต่ 500-5,000 บาท
10. การใช้หลักกรั่ว ให้ใช้แต่ไม้ไผ่ ไม่ให้ตัดไม้ยืนต้นมาทำหลักกรั่ว ถ้าฝ่าฝืนมีโทษตามที่ระบุไว้ใน ข้อที่ 6
11. ระเบียบนี้ให้ถือเป็นมติของชาวบ้าน ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างจริงจัง

12. เงินที่ปรับได้ทุกครั้ง ต้องนำเข้าบัญชีของหมู่บ้าน และต้องมีการทำบัญชีรายรับ- รายจ่ายที่เป็นยอดปัจจุบัน
13. การติดต่อประสานงานกับส่วนราชการเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย
14. กรณีถูกจับกุมโดยได้รับอนุญาตถูกต้องตามระเบียบแล้ว กรรมการหมู่บ้านพร้อมกับกรรมการตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ช่วยต่อรองโดยใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ถ้าศาลตั้งปรับ คิดค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ผู้เสียหายจ่ายไป ทางกองทุนจะช่วยเหลือประมาณ 30%

และจากการศึกษาข้อมูล และพูดคุยกัน มีการปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว โดยมีเป้าหมายในการจัดการป่าชุมชน คือ “ป่า และลำน้ำสมบูรณ์ขึ้น เนื่องมาจากคนในชุมชนมีความเข้าใจและร่วมแรงร่วมใจดูแลป่าและสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้ใช้ป่า ภายใต้กฎระเบียบและความเชื่อที่ยึดถือร่วมกัน คนในชุมชนยึดถือระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดำรงวัฒนธรรมที่ดีงาม และสร้างการเรียนรู้ภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนและร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ และชุมชนอื่น ๆ ในตำบลและในเครือข่าย” ซึ่งเมื่อเดือนมีนาคม 2551 ทางชุมชนได้มีการปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชน จากกฎระเบียบเดิมนั้นมีการกำหนดระเบียบกติกานั่นการตัดไม้ การเผาป่า ซึ่งมีการระบุเงื่อนไขที่ชัดเจน แยกย่อยในประเด็นต่าง ๆ เช่น การลักลอบตัดไม้ การดันฟันมาใช้ การทำหลักรั้ว เป็นต้น แต่เนื่องจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีการปรับปรุงกฎระเบียบให้มีความครอบคลุมและชัดเจนมากขึ้น ทั้งเรื่องการตัดไม้ การขยายพื้นที่แผ้วถาง การห้ามนำของปามาขาย เป็นต้น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กฎระเบียบป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว (ปรับปรุงล่าสุดเดือนมีนาคม 2551)

1. ในเขตป่าอนุรักษ์จะไม่มี การอนุญาตให้มาสัตว์ทุกชนิด ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5,000 บาท
2. ในกรณีตัดไม้ในสวนของตนเองไม่ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการก็ได้ แต่ถ้าแจ้งคณะกรรมการก็ยินดี
3. ในกรณีคณะกรรมการอนุญาตแล้ว แต่ชาวบ้านไม่สามารถตัดไม้ในบริเวณถนน (ระยะห่างจากถนน 50 เมตร) และใกล้ลำห้วย (ระยะห่าง 50 เมตร)
4. ผู้ที่ต้องการใช้ไม้ให้ขอ กับคณะกรรมการป่าและให้คณะกรรมการป่าพิจารณาอนุมัติในที่ประชุมของคณะกรรมการว่าเห็นสมควร จึงจะมีสิทธิ์ทำไม้ได้ แต่ต้องมีลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐาน
5. ในกรณีเลื้อยไม้ขาย อนุญาตให้ภายในชุมชนเท่านั้น และต้องผ่านการประชุมของคณะกรรมการก่อน
6. ในกรณีผู้ต้องการขยายพื้นที่แผ้วถางพื้นที่ในหมู่บ้านต้องผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการก่อน
7. ในกรณีที่ต้องย้ายไม้ออกจากพื้นที่เพื่อก่อสร้างสิ่งใด ๆ ก็ตามต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมของคณะกรรมการก่อน แต่ถ้าหากขนย้ายเพื่อการขาย ห้ามเด็ดขาด (ยกเว้นบางกรณี)

8. ห้ามนำของป่ามาขาย เช่น ดอกเอื้อง และหน่อไม้
9. ในกรณีไม้แห้งเพื่อทำฟืนไม่ต้องขออนุญาตก็ได้
10. หากผู้ใดฝ่าฝืนในพื้นที่อนุรักษ์จะมีการนำเรื่องไปให้ที่ประชุมพิจารณาตามความเหมาะสมของโทษ เช่น ครั้งที่หนึ่ง ตักเตือน ครั้งที่สอง ยึดอาวุธ ไม้ หรือสิ่งที่มีผิดระเบียบ ตัดสิทธิ์เงินกู้ทุกสิ่งในหมู่บ้าน ตัดประปา และปรับ
11. กรณีนำไม้เข้าออกหมู่บ้านต้องแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจิวทราบทุกครั้ง

ทรัพยากรน้ำ

ประวัติระบบเหมืองฝาย

เริ่มแรกจะเป็นเหมืองเล็ก ๆ ก่อนจากนั้นมีคนมาทำนาบริเวณใกล้เคียงเลยมีการขุดเหมืองฝายขึ้นมาพอแรก ๆ จะมีสมาชิกน้อย ต่อมาก็มีสมาชิกมากขึ้นก็มีการขุดเหมืองฝายขยายออกเพื่อให้น้ำไหลไปได้ดีเหมือนเช่นปัจจุบัน

เหมืองฝายตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน มีดังนี้

1. ฝายลุงเจียว อดีตลุงเจียวเป็นพ่อหลวงฝายหรือแก่ฝาย แต่ปัจจุบัน เป็นนายดวงจันทร์ คำปาย เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดแทน
2. ฝายห้วยผักหละ อดีตนายจันทร์ กิกะ เป็นพ่อหลวงฝายหรือแก่ฝาย ปัจจุบัน เป็นนายศรีวรรณ จีระवालกุล เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดแทน
3. ฝายลุงอ้าย ปัจจุบันลุงอ้ายยังเป็นพ่อหลวงฝาย
4. ฝายหมุดก (เกาะล่อเหาะ) อดีต อู๋ยมี เป็นพ่อหลวงฝาย ปัจจุบัน นายพุท พื่อทอ เป็นพ่อหลวงฝาย
5. ฝายนายอ้าย ช่างซอ ปัจจุบันนายอ้ายเป็นพ่อหลวงฝาย
6. ฝายหลวง มีผู้ที่สืบทอดพ่อหลวงฝาย ดังนี้
 - 1) พ่อหลวง ช่างซอ ประมาณปี 2460
 - 2) นายเจียว พื่อทอ ประมาณปี 2481
 - 3) นายดี ช่างซอ ประมาณปี 2501

4) นายอ้าย

คูแสะ ประมาณปี 2520

5) ยายอินตา

พืทอ(คนปัจจุบัน) ประมาณปี 2521 จนถึงปัจจุบัน

ลำเหมืองที่ชุมชนใช้ประโยชน์ คือ

1. เหมืองหลวง

เหมืองหลวงรับน้ำจากน้ำแม่ทาทางทิศตะวันออก มีฝายหลวง(บ้านป่าจั่ว) ช่วยทดระดับน้ำให้สูงขึ้น เหมืองหลวงทอดยาวขนานไปกับลำน้ำแม่ทาผ่านพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยบง บ้านป่าจั่ว และบ้านห้วยยาบ โดยจะไหลไปบรรจบน้ำแม่ทาที่บ้านห้วยยาง รวมระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรกว่า 300 ไร่ มีลำเหมืองสาขา 4 เหมือง

เหมืองหลวงเป็นเหมืองเก่าแก่มียาวนานกว่าร้อยปี เดิมทีฝายหลวงสร้างจากไม้ชาวบ้านต้องช่วยกันซ่อมแซมฝายกันทุกปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 หน่วยงานราชการได้เข้ามาซื้อและสร้างเป็นฝายคอนกรีต แต่ช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ฝายเริ่มชำรุดทรุดโทรมทำให้ต้องมีการนำระบบการตีฝายเข้ามาใช้ซ่อมแซมฝายอีกครั้งหนึ่ง โดยคิดจำนวนหลักฝายที่ต้องนำมาจากปริมาณพื้นที่ที่ได้รับน้ำ ใครมีที่นามากใช้น้ำมากก็ต้องจัดหาไม้มามาก ใครมีที่นาน้อยก็เอามาน้อยลดหลั่นกันไป เนื่องจากเหมืองหลวงมีเกษตรกรผู้ใช้น้ำจำนวนมาก จึงมีแก้มืองทำหน้าที่คอยบริหารจัดการน้ำและแก้ไขข้อพิพาทระหว่างสมาชิก โดยผู้ที่ทำหน้าที่แก้มืองจะได้รับสิทธิได้รับน้ำมากกว่าสมาชิก กล่าวคือ สมาชิกลูกเหมืองจะได้รับจัดสรรน้ำ 1 ตาง แต่แก้มืองจะได้ 2 ตาง แก้มืองคนปัจจุบัน คือ นายอินตา พืทอ

แม้จะเป็นลำเหมืองเก่าแก่มียาวนานและมีสมาชิกจำนวนมาก แต่กลุ่มเหมืองหลวงก็ไม่ได้มีการกำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงข้อตกลงร่วมกันในการร่วมกิจกรรม เช่น ข้อตกลงที่ว่า หากใครขาดการเข้าร่วมกิจกรรมขุดลอกลำเหมือง/ฝายทางหญ้า จะต้องถูกปรับคนละ 150 บาทต่อครั้ง ในอดีตเหมืองหลวงมีปริมาณน้ำมาก สมาชิกสามารถใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี แต่ในช่วงหลังปริมาณน้ำลดลงอันเป็นผลสืบเนื่องจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำ ทำให้สมาชิกต้องหยุดทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง

2. เหมืองห้วยหลอด

เนื่องจากภูมิประเทศในบริเวณนี้เป็นที่ราบแนวหุบเขา ที่นาส่วนใหญ่จึงติดกับน้ำห้วยหลอด เกษตรกรสามารถนำน้ำเข้าโดยตรง บางรายอาจต้องขุดลำเหมืองส่งน้ำ แต่ก็จะเป็นลำเหมืองสั้น ๆ ในอดีตไม่ต้องการสร้างฝายก็มีน้ำใช้ตลอดปี แต่ช่วงฤดูแล้งปริมาณน้ำจะมีไม่มาก ต่อมาจึงมีการสร้างฝายเพื่อช่วยกักน้ำได้มากขึ้น เหมืองห้วยหลอดจะมี 2 ฝาย

- ฝายนายลิแสะ เป็นคนขุดเหมืองฝายเข้าคนแรก โดยมีนายลิแสะและยายซู่ลาเป็นคนขุดเหมืองเมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา เจ้าของฝายคนปัจจุบันเป็นนายฟุด รุ่งหลาน ยาวประมาณ 100 เมตร
- ฝายนายนุ สุณาอ้าย ขุดประมาณ 90 ปีที่ผ่านมา โดยนายนุ เป็นคนขุดเริ่มแรก ยาวประมาณ 50 เมตร ปัจจุบันเป็นของนายจันทร์ พืทอ ซึ่งเป็นรุ่งหลาน

จำนวนสมาชิกในเหมืองฝายจำนวน 43 คน มีระบบการจัดการดูแล คือ จะเปิดน้ำให้อยู่ตลอดเวลา และช่วงฤดูแล้งจะเปิดบ้างปิดบ้าง เพราะน้ำค่อนข้างแห้ง ซึ่งจะปิดน้ำในช่วงเวลากลางวันแล้วตอนเย็นก็จะเปิดให้ตามปกติ และจะมีการขุดลอกลำเหมืองปีละ 1 ครั้ง ซึ่งจะทำในช่วงเดือนมิถุนายนก่อนเข้าฤดูฝน

กฎระเบียบการใช้น้ำ

- จะต้องใช้น้ำอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย
- เก็บค่าน้ำเดือนละ 3 บาท เมื่อน้ำแห้งเพิ่มเป็นเดือนละ 10 บาท/ครัวเรือน
- อนุญาตให้ทางหมู่ 3 ได้ใช้น้ำประปาจากห้วยหลอด เมื่อปี พ.ศ. 2537 แต่มีข้อแม้จะต้องให้ชาวบ้านที่ใช้น้ำห้วยหลอด ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่า ร่วมกันอยู่กับชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านป่าจั่ว มาจนถึงปัจจุบันนี้

ข้อแตกต่างระหว่างฝายไม้และฝายคอนกรีต

ฝายไม้ เป็นฝายที่สร้างจากไม้หลัก ชาวบ้านจะมาร่วมกันสร้างเป็นลักษณะการเอามือเอารักกัน ค่าใช้จ่ายจะเสียเฉพาะค่าอาหารที่ทำมาเลี้ยงผู้ที่มาช่วยกันตีฝาย ซึ่งฝายไม้จะมีการซ่อมแซมกันทุกปี ทำให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมร่วมกันทุกปี เป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง ข้อดีของฝายไม้ คือ ฝายไม้จะไม่มีการเก็บทรายไว้หน้าฝาย (ทรายไหลผ่านได้) รวมทั้งปู ปลา กุ้ง สัตว์น้ำเล็ก ๆ สามารถว่ายน้ำข้ามไปมาได้ ทั้งยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นที่หลบภัยให้กับสัตว์น้ำต่าง ๆ ด้วย หากในช่วงฤดูฝนที่มีน้ำหลาก น้ำสามารถไหลผ่านได้ ไม่ก่อให้เกิดการพังทลายของฝาย ฝายสามารถที่จะซ่อมแซมเพิ่มเติมความแข็งแรงได้ตลอดเวลา และไม่ทำให้น้ำท่วมบริเวณโดยรวม

ฝายคอนกรีตนั้น เป็นฝายลักษณะคอนกรีตแบบกึ่งถาวร หรือเรียกว่า ฝายชะลอน้ำ ดักตะกอน ข้อดีคือ ไม่ต้องมีการซ่อมบำรุง ข้อเสีย คือ ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ไม่สามารถระบายทรายได้ ทำให้ตะกอนตกอยู่บริเวณหน้าฝายทั้งหมด บางจุดทำให้ลำน้ำตื้นเขิน สัตว์น้ำ กุ้ง ปู ปลา ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ไม่สามารถว่ายน้ำข้ามไปมาได้ รวมทั้งหลักน้ำไหลหลาก มีเศษไม้ต่างไหลมา ทำให้ฝายพังได้ง่าย ไม่สามารถซ่อมแซมได้ ต้องสร้างใหม่ ซึ่งต้องใช้งบประมาณในการสร้าง

กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร

ลำดับ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ช่วงเวลา
1	เลี้ยงฝิขุนน้ำ	เพื่อให้มีน้ำใช้ต่อไป เพราะในการต่อน้ำมาใช้จะต้องเลี้ยงก่อนทุกครั้ง ซึ่งเป็นต้นน้ำที่ทุกคนใช้กัน	ทำช่วงเดือนมกราคมของทุกปี
2	เลี้ยงฝิเหมืองฝาย	เพื่อป้องกันเหมืองฝายเสียหาย	เดือนมิถุนายนของทุกปี
3	สงเคราะห์หมู่บ้าน	เพื่อสงเคราะห์ของแต่ละหมู่บ้าน	เดือนเมษายนของทุกปี
4	เลี้ยงฝิกลางทุ่ง	เพื่อให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์	ทำช่วงฤดูข้าวตั้งคอ
5	เลี้ยงฝิหมู่บ้าน (เฉพาะที่เป็นสมาชิก)	เพื่อเป็นการตอบแทนที่มีการคุ้มครองรักษาหมู่บ้านไว้	ช่วงก่อนปลูกข้าวกับหลังเก็บข้าว

ปัญหาอุปสรรคการทำงาน

- ปัญหาน้ำไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านป่าจี่ประมาณร้อยละ 90 เปอร์เซนต์ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดอ่อน นอกจากนั้นประมาณ ร้อยละ 10 เปอร์เซนต์ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง ทอผ้า จักรสาน เป็นต้น จึงทำให้รายได้ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพพอกินพอใช้ ฉะนั้นการเก็บเกี่ยวและการออมจึงอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ

การประกอบอาชีพ

ลำดับ	อาชีพหลัก	จำนวนครัวเรือน	อาชีพรอง	จำนวนครัวครัวเรือน
1	ทำนา	52	ทอผ้า	59
2	ปลูกข้าวโพด	53	ปลูกผัก	-

ชื่อพันธุ์ข้าวไร่

1. ข้าวเงิน คือ บือแจ๊ะที
2. ข้าวสีดำ คือ บือแปงชู
3. ข้าวดำ คือ บือวัง

ชื่อพันธุ์ข้าวที่ปลูกในนา

1. ข้าวดอกลาย แปล บือโซกี
2. ข้าวแจ้ดำ แปล บือเกอฮิล่า
3. ข้าวดอกขาว แปล บือโซกวา
4. ข้าวดอกคำ แปล บือแกเองเซพอ

ปัจจุบันข้าวที่ปลูกในนา

1. ข้าวเหนียวสันป่าตอง 1
2. ข้าวเหนียวสันป่าตอง
3. ข้าวเหนียว กข. 6
4. ข้าวกล้าย

รายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าแต่ละชนิดในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อของป่า	รายได้เฉลี่ย/ปี/บาท
1	หน่อไม้	-
2	เห็ด	144,000
3	ผักต่าง ๆ	-
4	มดแดง	-
5	กบป่า	-
6	ผักและพืชต่าง ๆ เช่นผักหนาม ผักกุ่ม ฯลฯ	-

ทรัพยากรดิน

การใช้ประโยชน์จากดิน

ลำดับ	จำนวนที่ดินทั้งหมด	พื้นที่ดับไฟในเขตป่า	ที่ดินนอกเขตป่า	ที่อยู่อาศัย
1	3,000 ไร่	2,000 ไร่	800 ไร่	200 ไร่

กิจกรรมการดูแลรักษาดิน

1. การใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกบำรุงดิน
2. การปรับสภาพดิน/ ปลูกรักษาพันธุ์พืชในไร่
3. การไถกลบดิน
4. ปลอ่ยให้มีการฟื้นคืนมาเอง

อาชีพที่ใช้ประโยชน์จากดิน

ลำดับ	อาชีพ	จำนวนราย/ไร่	อัตราการใช้เคมีในการผลิต	รายได้เฉลี่ยต่อไร่	ช่วงเวลาผลิต
1	ทำนา	52 ราย/350 ไร่	ไม่ใช้	-	1 ครั้ง/ปี
2	ปลูกข้าวโพดอ่อน	50 ราย/350 ไร่	ใช้	5,000 บาท/ไร่	2 ครั้ง/ปี
3	ปลูกผักโครงการหลวง	5 ราย/ 10 ไร่	ใช้เคมี 6 ไร่ ไม่ใช้ 4 ไร่	8,000 บาท/ไร่	2 ครั้ง/ ปี หน้าฝนและหน้าหนาว
4	ปลูกผักผสมผสาน	5 ราย	ไม่ใช้	-	ตลอดปี

กลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	ประธานกลุ่ม
1	กลุ่มแม่บ้าน	10	นางสาวพ่อน ช่างซอ
2	กลุ่มออมทรัพย์	14	นายวิไล จีสอน
3	กลุ่มกรรมการป่า	21	นายสุข พื่อทอ
4	กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน	12	นายดี สุนาอ้าย
5	กลุ่มเลี้ยงวัว	20	นายเมือง คอโพ
6	กลุ่มทอผ้าสตรี	21	นางสาวบัวนา คูแฮ

ข้อมูลสัตว์เลี้ยง

ลำดับ	ชื่อสัตว์เลี้ยง	จำนวน(ตัว)	จำนวนผู้เลี้ยง(ครัวเรือน)
1	วัว	280	51
2	ไก่	600	58
3	หมู	170	55
4	เป็ด	50	10
5	ควาย	105	17

สภาพปัญหาของชุมชน

ปัจจุบันหมู่บ้านป่าจั่วประสบปัญหาเรื่องการจัดการและการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งในปัจจุบันชุมชนยังมีวิธีการกำจัดขยะที่ผิดวิธี เช่น การนำไปทิ้งในที่สาธารณะหรือตามแม่น้ำ ลำห้วย จึงทำให้ระบบนิเวศน์ในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมไปมาก

ปัญหาภายในชุมชน

- ขยะขาดจิตสำนึกในการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะถุงพลาสติก กล่องโฟม ขวดน้ำ กระป๋องต่างๆ
- คนในชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งและไม่มีการแปรรูปขยะกลับมาใช้
- การทิ้งขยะไม่เป็นที่ของคนในชุมชน
- คนในชุมชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ จิตสำนึกและไม่เข้าใจการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี เช่นการนำขยะไปเผาที่ไม่ทราบถึงผลกระทบที่จะตามมา ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การกำจัดขยะ

1. คนในชุมชนมีการแยกขยะ เช่น กระป๋อง ขวดน้ำ ถุงพลาสติก
2. มีการพัฒนาหมู่บ้านเก็บขยะเดือนละหนึ่งครั้ง และมีการเผาขยะเดือนละหนึ่งครั้ง
3. มีการประชุมสร้างจิตสำนึกในการลดขยะในชุมชน เช่น ทุกครัวเรือนต้องมีการแยกขยะและสามารถขายได้

ปัญหาน้ำไม่เพียงพอ (น้ำแม่ทา)

12. ในช่วงฤดูแล้งน้ำจะไม่เพียงพอต่อการใช้ในการทำการเกษตรของคนในชุมชน ส่วนมากทำสวน ทำไร่ ปลุกข้าวโพด พริก มะเขือ จึงทำให้น้ำไม่เพียงพอ
13. ในช่วงหน้าร้อนคนในชุมชนส่วนใหญ่จะหาปลา กบ และพืชผักที่อยู่ตามน้ำแม่ทาเวลาน้ำแห้งปลาจะไม่มีที่อยู่พืชผักจะตายเพราะขาดน้ำ
14. คนเราส่วนใหญ่ไม่มีการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
15. คนส่วนใหญ่จะใช้น้ำมากจนเกินไปจนมีรู้คุณค่าของน้ำ

ปัญหาน้ำแห้ง

มาจากการใช้น้ำอย่างไม่ประหยัดรู้แต่ใช้ไม่รู้จักที่จะทำอะไรให้น้ำเพียงพอ ปัญหาที่จะตามมาหน้าร้อนน้ำจะแห้งจึงทำให้ขาดแคลนน้ำ น้ำมีประโยชน์อย่างมากกับการอุปโภคและบริโภคทั้งคนและสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ภายในชุมชน

คนส่วนใหญ่มีการเลี้ยงหมู ไก่ กิน ขายและทำพิธีตามความเชื่อที่มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จะมีการเลี้ยงภายในบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้าน ถ้าเป็นวัว ควาย ไก่ เป็ดจะมีการทำโรงเรือนเลี้ยงไว้ที่สวนหรือปล่อยตามทุ่งนา

อาหารการเลี้ยงสัตว์

ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย จะมีปัญหาในช่วงหน้าร้อนจะไม่ค่อยมีหญ้าให้สัตว์กิน จะต้องปลูกข้าวโพดและจะต้องตัดต้นข้าวโพดให้สัตว์กิน

หน้าที่ของคนในชุมชน

ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านก็จะประชุมลูกบ้านประชุมประจำเดือนเรื่องภายในชุมชนและเรื่องที่จะประชุมภายนอกก็จะมาประชุมบอกกล่าวให้ลูกบ้านและประกาศให้ลูกบ้านทราบ ลูกบ้านก็ให้ความร่วมมือคณะกรรมการป่าก็ทำหน้าที่จะมีการเดินตรวจป่าและทำแนวกันไฟ คณะกรรมการป่าจะเป็นตัวหลักในชุมชน อบต. ก็จะเข้าร่วมประชุมทุกครั้งและมีเรื่องอะไรทางอบต.ก็จะแจ้งให้ทราบทุกครั้ง เรื่องการพัฒนาอาชีพ งบประมาณและกิจกรรมต่างๆ

การจัดการระบบน้ำ

คนในชุมชนก็ให้ความร่วมมือกันดี ถ้าน้ำแห้งหรือท่อแตกน้ำขาด น้ำไม่ไหลคนในชุมชนจะไปดูแลช่วยกันและในช่วงฤดูแล้งชุมชนจะไปดูแลช่วยกันและในช่วงฤดูแล้งชุมชนจะช่วยกันประหยัดน้ำและมีการเก็บค่าน้ำ ก้อนละ 3 บาท/เดือน บางครัวเรือนก็จะมีก๊อกน้ำเพียง 1 ก๊อกน้ำ แต่บางครัวเรือนก็อาจจะมี 3 – 5 ก๊อกน้ำ/ครัวเรือน

การว่างงาน

คนในชุมชนจะไม่มีการว่างงานเพราะคนในชุมชนจะใช้ชีวิตแบบพอเพียง ทำไร่ ทำนา ทำสวน

การเกษตร

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำการเกษตรอาชีพหลัก คือ การทำนาปลูกข้าว เพื่อบริโภคและปลูกข้าวโพดฝักอ่อนไว้ขาย ด้านอาชีพเสริมก็จะมีการเลี้ยงหมู วัว ควาย ไก่ เป็ด เอาไว้กินและขาย มีการทอผ้า การจักสาน และมีการปลูกพืชผักต่างๆไว้กินภายในครัวเรือน คือ คนในชุมชนมีการเข้าป่าหา

เห็ดมาขายและหน่อไม้ ปลา กบ สัตว์ต่างๆที่มีอยู่ในป่าเอามาเลี้ยงครัวเรือนไม่ได้นำมาขายให้คนในชุมชน ใช้ชีวิตแบบพอมีพอกิน

อากาศ

บรรยากาศในชุมชนเป็นบรรยากาศที่ดี เพราะในชุมชนไม่มีโรงงานที่โหมที่จะทำให้อากาศเสีย

สุขภาพ

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีร่างกายที่แข็งแรงไม่ค่อยมีการเจ็บป่วย ทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี เพราะรู้ว่าเป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจะปลูกพืชผักที่ปลอดสารและหาของป่ามาเลี้ยงครอบครัว ส่วนน้ำดื่มก็จะมาจากประปาภูเขาสำหรับการเจ็บป่วยก็จะใช้ยาสมุนไพรจากธรรมชาติ

การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว

บ้านป่าจั่ว มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา โดยเฉพาะการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่เป็นชนเผ่า (กะเหรี่ยง) มีประวัติการดูแลป่าที่สนใจ มีแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านต้นไม้ต่าง ๆ สมุนไพรในป่า พันธุ์สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง ในช่วงการดำเนินโครงการวิจัยทางทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว นอกจากมีการทบทวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมา มีการสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม ทั้งด้านสภาพพื้นที่ ลำห้วย สมุนไพร รวมทั้งการทดลองจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่วเพื่อเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน สมาชิกในชุมชน และผู้ที่สนใจต่อไป

รูปแบบ/กิจกรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนทำเป็นประจำอยู่แล้ว

จากในอดีตนั้น บ้านป่าจั่วมีการตัดไม้ขายให้กับนายทุนและการหาปลาในลำห้วยโดยการกักน้ำ จึงทำให้น้ำในแต่ละห้วยแห้งขอด ชาวบ้านจึงมีความคิดที่จะมีการอนุรักษ์ เริ่มมีการชักชวนให้มีการดับไฟป่าร่วมกัน ในช่วงแรกมีผู้ร่วมไม่ถึง 10 คน พอหลวงบ้านจึงได้มีการประกาศให้หยุดการหาปลาโดยการกักน้ำในลำห้วยและห้ามไม่ให้มีการจุดไฟเผาป่า จากนั้นมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับป่า เช่น บอนขุนน้ำให้มีฝนตกในช่วงฤดูแล้ง ต่อมาเมื่อมีปัญหาเขาเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์มากขึ้น ทำให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าขึ้นในหมู่บ้าน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีกิจกรรมที่ทำเป็นประจำคือ

- 1) การทำแนวกันไฟป่าทุกปี
- 2) การเดินตรวจป่า เน้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม

- 3) การเลี้ยงฝิขุนน้ำ
- 4) เคนตรวจเขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์
- 5) การดับไฟป่า
- 6) การบวชป่า ปลุกป่า
- 7) กฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- 8) แบ่งเขตป่าใช้สอยและเขตป่าอนุรักษ์
- 9) การทำฝายชะลอน้ำ

จุดแข็งและจุดอ่อนของรูปแบบ/กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนทำอยู่เป็นประจำนั้น

รูปแบบ/กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนทำอยู่เป็นประจำนั้น มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน ดังนี้

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- ความเชื่อที่เกี่ยวกับป่า ฮีตสอย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่อดีต ทำให้กิจกรรมมีความต่อเนื่องและสืบทอดต่อกันมาปัจจุบัน - เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของชุมชน จึงได้รับความร่วมมือจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ - แกนนำมีความตั้งใจ เสียสละในการทำงานเพื่อส่วนร่วม - การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน	- ขาดการสรุปทบทวนการทำกิจกรรมต่าง ๆ - ขาดการจัดข้อมูลที่เป็นระบบ - การสร้างการมีส่วนร่วมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบ/กิจกรรมใหม่ que เพิ่มจากกิจกรรมเดิมหลังจากการดำเนินโครงการวิจัย

จากการได้ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ทีมวิจัยบ้านป่าจั่วได้นำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในรายเรกนั้นได้มีการรวบรวมข้อมูล มีการพูดคุยกันมากขึ้น ทำให้มีการพัฒนากิจกรรมในการอนุรักษ์รักษัทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าจั่วเพิ่มมากขึ้น เช่น

- 1) การสำรวจพื้นที่และลำห้วยในชุมชน การพัฒนาและจัดทำฝายชะลอน้ำ การสร้างวังปลาเพื่อรักษาพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยต่าง ๆ โดยเฉพาะลำห้วยหลอด ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน เช่น การทำประปาภูเขา การทำมาหากินของคนในชุมชน และแหล่งน้ำบริโภคสัตว์ป่า

- 2) การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพร ในป่ามีพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมาก แต่มีเพียงไม่กี่คนที่รู้จัก ดังนั้นทางทีมวิจัยจึงมีแนวคิดและร่วมกันสำรวจสมุนไพรในป่าโดยเฉพาะป่าห้วยหลอด โดยเชิญผู้รู้เรื่องสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวชน และผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเรียนรู้พืชสมุนไพร รู้จักพืชสมุนไพร/ต้นไม้ในป่า รู้คุณค่า ประโยชน์ของพืชชนิดต่าง ๆ เพื่อสร้างความตระหนัก และรู้จักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น
- 3) การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว เป็นกิจกรรมที่ได้จากการไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่น ๆ เช่น บ้านหนองหล่ม จึงนำแนวทางที่ได้มาปรับใช้ พัฒนาเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว ซึ่งมีหลายเส้นทางแล้วแต่ระยะเวลาในการเดิน ครั้งนี้ได้ทดลองทำบริเวณห้วยเบี้ย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน เด็ก ชาวชน และผู้ที่สนใจ เป็นการพัฒนาต่อยอดจากการได้ลงพื้นที่สำรวจพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญของทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว
- 4) การจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว เป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผน และการเชื่อมประสานกิจกรรมต่าง ๆ กับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาหนุนเสริม สนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่วต่อไป
- 5) การดึงการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเข้ามาเรียนรู้ และเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมด้านการดูแล รักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ซึ่งที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กอยู่ แต่ยังไม่ได้วางบทบาทหลักให้กับเยาวชนในพื้นที่ แต่ปัจจุบันมีการดึงเด็กเข้ามาเป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมากขึ้น การให้บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ การเข้ามาเป็นทีมวิจัย เป็นต้น

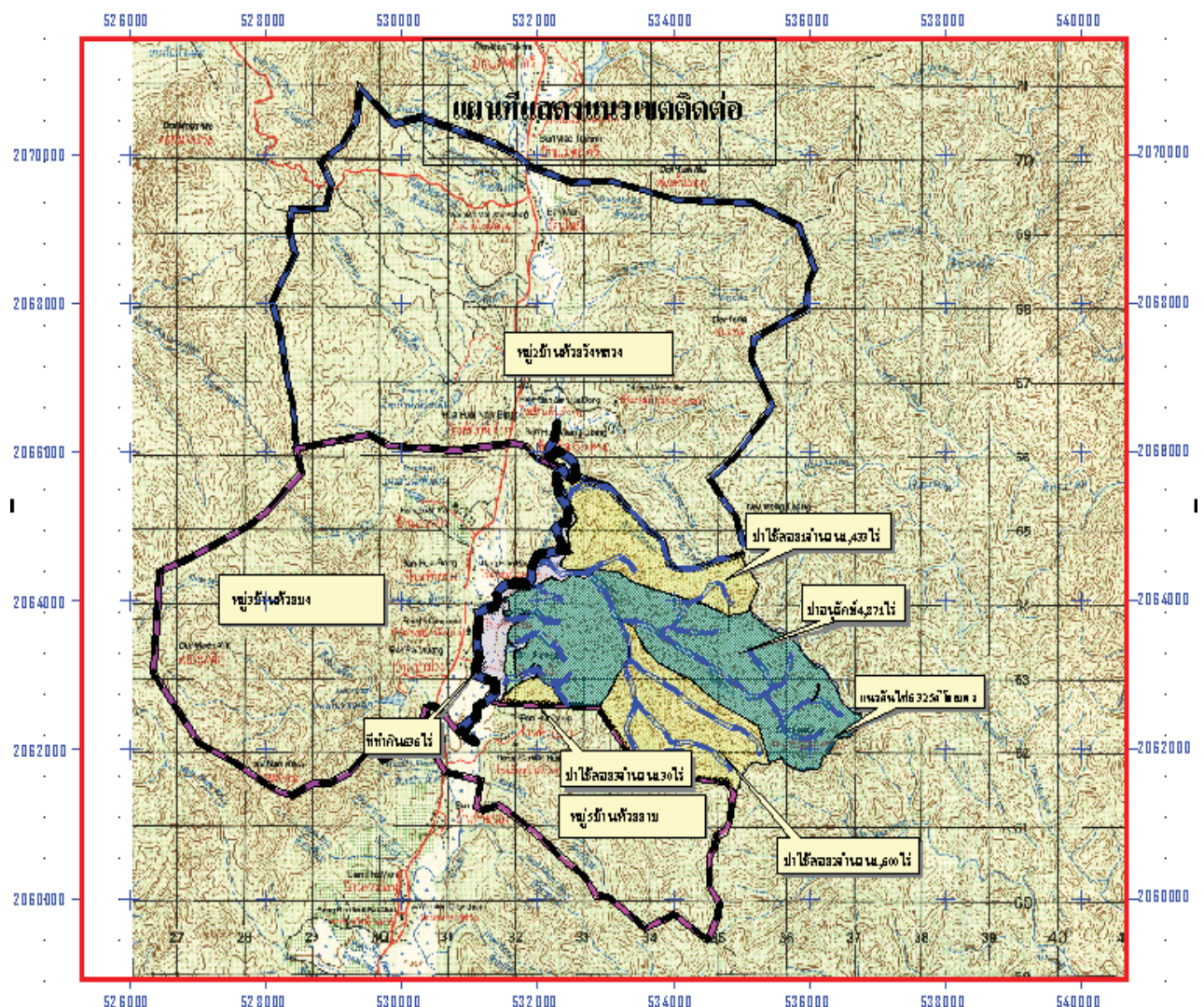
การสำรวจพื้นที่และลำห้วย

การสำรวจพื้นที่และลำห้วยบ้านป่าจั่ววันนั้น ทางทีมวิจัยได้มีการวางกรอบในการเก็บข้อมูล คือ สภาพพื้นที่ป่า และลำห้วย ขนาดพื้นที่แต่ละโซน (พื้นที่ใช้สอย และพื้นที่อนุรักษ์) ขอบเขตพื้นที่ ลักษณะของลำห้วย และการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

ชุมชนบ้านป่าจั่ว แบ่งพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 2 โซนหลักเพื่อการจัดการที่เหมาะสม ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ มีพื้นที่โดยประมาณ 4,812.54 ไร่ และพื้นที่ป่าใช้สอยประมาณ 3,124.11 ไร่ ชุมชนจะไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ทางตรงในป่าเพื่ออนุรักษ์ มีเพียงการต่อน้ำจากห้วยหลอดเข้ามาใช้เป็นประปาภูเขาในชุมชนเท่านั้น ส่วนพื้นที่ป่าใช้สอยมีการใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อยังชีพของชุมชนและเป็นรายได้เสริมบ้าง นอกจากนี้มีการสำรวจลำห้วยในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว มีลำห้วยเล็ก ๆ หลายสาย เช่น ห้วยหลอด ห้วยปลาปรุง ห้วยยาว ห้วยน้ำล้น ห้วยเบี้ย ห้วยป่าจั่ว ห้วยกระทิง ห้วยปลู้ง ซึ่งลักษณะของลำห้วยแตกต่างกันไป บางลำห้วยมีน้ำไหลตลอดปี เช่น ลำห้วยหลอด ชาวบ้านต่อน้ำมาใช้เป็นประปาภูเขาในหมู่บ้านบ้านจั่ว หมู่ที่ 4 และบ้านห้วยบง หมู่ที่ 3 แต่บางลำห้วยก็ไม่มีน้ำไหล มีเพียงช่วงฤดูฝนเท่านั้น ลำห้วยต่าง ๆ บางลำห้วยเป็นลำห้วยหลัก มี

ลำห้วยที่ไหลมารวม แต่สุดท้ายแล้วลำห้วยเหล่านั้นไหลลงสู่ลำน้ำแม่ทา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของกลุ่มน้ำแม่ทาตลอดสาย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล และการได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปจัดทำเป็นแผนที่ที่มีความชัดเจนมากขึ้น ทำให้ทีมวิจัย แกนนำชุมชนสามารถนำแผนที่ที่ได้และข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมา เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้แกนนำชุมชน และสมาชิกในชุมชนได้รู้ขอบเขตการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ การไม่เข้าไปตัดไม้ ถิ่นสัตว์ในพื้นที่อนุรักษ์ ร่วมกันดูแลรักษาเขตพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้น จากการจัดทำแนวเขตสำรวจพื้นที่ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้แนวทางพื้นที่ และคณะกรรมการมีการตรวจสอบดูแลผู้ที่กระทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชนที่ตั้งไว้ ซึ่งเมื่อทุกคนรู้ขอบเขต รู้กฎระเบียบ ก็จะไม่สามารถแก้ตัวได้ ต้องทำตามกฎที่ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด

สมุนไพรในป่ามีมากมาย เป็นการจุดประเด็นให้กับชุมชนหันมาเอาใจใส่ ช่วยกันอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้คงอยู่กับป่า เพื่อชุมชนจะได้นำมาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ทางชุมชนมีแนวทางในการเขียนป้ายชื่อ สรรพคุณพืชสมุนไพรแต่ละชนิดให้กับเด็ก เยาวชนได้เรียนรู้ และรณรงค์ไม่ให้มีการใช้วิธีการนำพืชสมุนไพรไปใช้โดยการทำลายหรือตัดทั้งหมด แต่ต้องรู้วิธีการตัดเพื่อนำไปใช้อย่างถูกวิธี ไม่เป็นการตัดไม้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มี การร่วมกันเพาะพันธุ์พืชที่สำคัญ เพื่อนำกลับมาปลูกในป่า หรือแจกให้ปลูกบริเวณบ้าน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้ง่าย ไม่ต้องเข้าไปเก็บในป่า รวมทั้งป่าที่อยู่ติดหมู่บ้าน เมื่อมีการดูแลรักษาไม่ทำลายความหลากหลายของพันธุ์ไม้ก็มากตามมา และในบรรดาพันธุ์ไม้เหล่านั้นเป็นพืชที่เป็นสมุนไพรอยู่จำนวนมากเช่นกัน

ตารางแสดงข้อสมมุติไพรของชุมชนบ้านป่าจ๊ว

ที่	ข้อสมมุติไพรไทย	ชื่อภาษาปาเกอญอ	สรุปผล	วิธีใช้
1.	ม้าแม่กำ	เกอเซ่ไม่เซอมุย	บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร	เอาทั้งต้นมาต้มดื่มกิน
2.	เรงพันช้าง		แก้เจ็บหลังเจ็บเอว	เอารากมาต้มดื่มกิน
3.	หางกระรอก	น้อเกอชลแม่	แก้พิษงู	นำรากมาฝนกับสุราหรือน้ำมะพร้าว นำมากินและทาบริเวณแผล
4.	เอ็นอ้า/โครงเคลงอีसान	กำซูปล	บำรุงธาตุ เจริญอาหาร บำรุงร่างกาย แก้อ่อนเพลีย ชูกำลัง บำรุงตับ ไต ดี ประโยชน์ และเพิ่มภูมิคุ้มกันโรค	นำรากมาต้มดื่มกิน
5.	ผักลิ่งดอย	ฮ้อพุมมี	แก้กลากเกลื้อน	นำไปต้มมาตำให้ละเอียด แล้วทาบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน
6.	ขางครั้ง	ฮ้อเปอลาน้อเคาะ	แก้ไข้	ใบหรือราก ผสมใบโหยงแยง บดเป็นผงละเอียด ปั้นเป็นยาลูกกลอน
7.	สนสามใบเกียเปลือกแดง	โซ	แก้บิด ท้องร่วง ปวดท้อง ใช้ในคนที่เลือดกำเดาออกบ่อย ๆ	นำผลมาต้มดื่มกิน หรือในปาเกอญอนำเปลือกมากินสด
8.	เอื้องปากเบ็ด	โทเตาะเนาะ	รักษาหูเป็นหนอง	นำไปมาเผาให้ร้อนพอเหมาะแล้วบิดให้น้ำหยดลงหู 2-3 หยด รอสักครู่แล้วทำให้น้ำออกจากหู

ที่	ชื่อสมุนไพรไทย	ชื่อภาษาปาเกอญอ	สรรพคุณ	วิธีใช้
9.	บุงรือ	เคอร์	แก้เลือดจับเป็นก้อน	หุงกับน้ำมัน ใบสดแผล
10.	หญ้ายายเยา	ตาซูจือคือ	รักษาโรคทางเดินปัสสาวะ นิ่วในไต แก้กษัตริสพาคัดต่อ	ใช้ทั้งต้น ผสมหัวยา ข้าวเย็น ต้มดื่มกิน ใช้ใบพอกบริเวณแผลมีพิษกัน
11.	หัวยาข้าวเย็น (ภาษาเมือง)	ฮือเกอะกะ	ยาฆ่าแมลง	นำหัวมาตากแห้งบดให้ละเอียดผสมกับน้ำใช้ฉีดพ่นไล่แมลง
12.	ขนาดคำ/ขนาดดอย	พอมูต้าลูไ้	ราก แก้เพื่ออาหาร ผื่นคัน แก้กนิ่ว แก้กิดเดือน ต้นหรือราก แก่ถอนพิษ บำรุงกำลัง ช่วยให้การคลอดบุตรง่าย	นำรากมาฝนกินกับน้ำวันละ 1 ช้อนโต๊ะ ใบ ต้มกิน
13.	คนเฒ่าลืมไม้เท้า		แก้เจ็บหลัก เจ็บเอว	นำทั้งลำต้นมาต้มกิน
14.		เตอซีชะบอโก	แก้ร้อนใน	เอาหัวและเปลือกมารับประทานสด
15.	ตั้งใหญ่	พอเซ็ก	แก้ปวดข้อ	นำใบลงไฟให้ร้อนแล้วเอามาพันตรงที่ปวด
16.	เอื่องหมายนา	ซูเลโป	เหง้า ขับปัสสาวะ แก้บวม น้ำ แก้ตกขาว แก้โรคทางเดินปัสสาวะ แก้แผลหนอง อักเสบ เหง้าสดมีพิษมาก ถ้าใช้ปริมาณมากจะทำให้ท้องร่วงอย่างรุนแรงต้องทำให้สุกก่อน ราก ขับพยาธิ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง	นำรากและเหง้ามาต้มกิน
17.	กระแตไต่หิน	เพะจือ	รักษาโรคมะเร็งในปอด ปอดพิการ ผสมหัวยา ต้มดื่มกิน แก้หอบหืด	ใช้ส่วนบนจากเหง้าใบคั่วให้ละเอียดผสมกับเก้หอบหืด
18.	จี้ดำ	จี้	ไล่แมลง	ใช้ใบเผาเกิดครันไล่แมลง

ที่	ชื่อสมุนไพรไทย	ชื่อภาษาปาเกญอ	สรรพคุณ	วิธีใช้
19.	หงอนไก่	หอกลออ	เบื่อเมา ฆ่าแมลง	รากผสมสมุนไพรรำปำที่ 21 ต้มน้ำดื่ม ทำให้อาเจียน ใช้รักษาอาการอาเจียน เมล็ดทำให้อะเอียด ปลูกข้าวใช้เบียดหมก ทำให้หมาหายใจไม่ออกตายภายใน 24 ชั่วโมง
20.	อัญชันป่า	แง่วัม	ห้ามเลือด รักษาแผลสด	ใช้ทั้งต้น ตำพอกบาดแผล
21.	เผ่าสร้อย	ฮ่อเซ้า	ให้ผู้หญิงอาบและดื่มน้ำหลังคลอด ผลเป็นยาระบาย	นำไปต้มน้ำดื่ม และอาบสำหรับผู้หญิงหลังคลอดบุตร
22.	ไม้เหียง	เคาะลำเธอ	แก้ไข้	ต้กกิ่งหรือลำต้นมาต้ม น้ำนำดื่มมาดื่มยิ่งดื่มมากยิ่งดี
23.	ค้างไฟใหญ่	พอเซตี	บรรเทาอาการปวดบวมข้อ	อังไฟแล้วนาบตรงบริเวณที่ปวด
24.	หญ้า 3 คม	แซอบี	แก้ท้องเสีย	นำรากมาต้มน้ำกิน ดื่มน้ำ
25.	ชดนำ	ยาลี่เซอติ	แก้ท้องเสีย แก้ไข้ ใบฆ่าเชื้อโรค	นำรากมาต้มน้ำกิน แก้ไข้
26.	โตไม่รู้สึม	ตะจิโกะ	บำรุงกำลัง	นำทั้งต้นมาต้มน้ำกิน
27.	โปรงฟ้า	ตาโฮอะค่า	บำรุงกำลัง ฆ่าพยาธิ	นำมากินเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริก หรือลาบ
28.	หญ้าขัดใบยาว	น้อเดเม้	แก้โรคทางเดินปัสสาวะและท้องผูก	ทั้งต้นทำไม้กวาด รากต้มน้ำดื่มรักษาโรคทางเดินปัสสาวะและแก้ท้องผูก ใบตำคั้นน้ำทา
29.	สาบเสือ		รักษาแผลสด	ขยี้หรือตำใบให้ละเอียดนำมาพอกบาดแผล

การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว

การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ถึงกระบวนการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว จากการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว โดยเฉพาะห้วยหลอดทำให้ทราบข้อมูลทั้งพันธุ์พืช สัตว์ป่า ที่หลากหลาย ซึ่งนำมาพัฒนาเป็นเส้นทางการเรียนรู้ให้กับเยาวชน ซึ่งทางทีมวิจัยและชุมชนบ้านป่าจั่วได้มีการหารือถึงการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีการวางไว้หลายเส้นทาง เช่น ห้วยหลอด ห้วยเบ้ง มีการสำรวจจุดเพื่อเป็นฐานการเรียนรู้แต่ละประเด็น

ทางทีมวิจัยได้ทดลองทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติห้วยเบ้ง เพื่อทดลองให้ผู้เข้าร่วมที่มาร่วมในงานปิดโครงการได้เดินตามฐานการเรียนรู้เส้นทางศึกษาธรรมชาติห้วยเบ้ง เนื่องจากระยะเวลาในการเดินทางไม่ไกลมาก ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงก็สามารถศึกษาได้ทุกฐานแล้ว ซึ่งทางชุมชนบ้านป่าจั่วได้แบ่งฐานการเรียนรู้ออกเป็น 7 ฐานด้วยกัน คือ

ฐานที่ 1 ฐานสมุนไพร

ฐานที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้

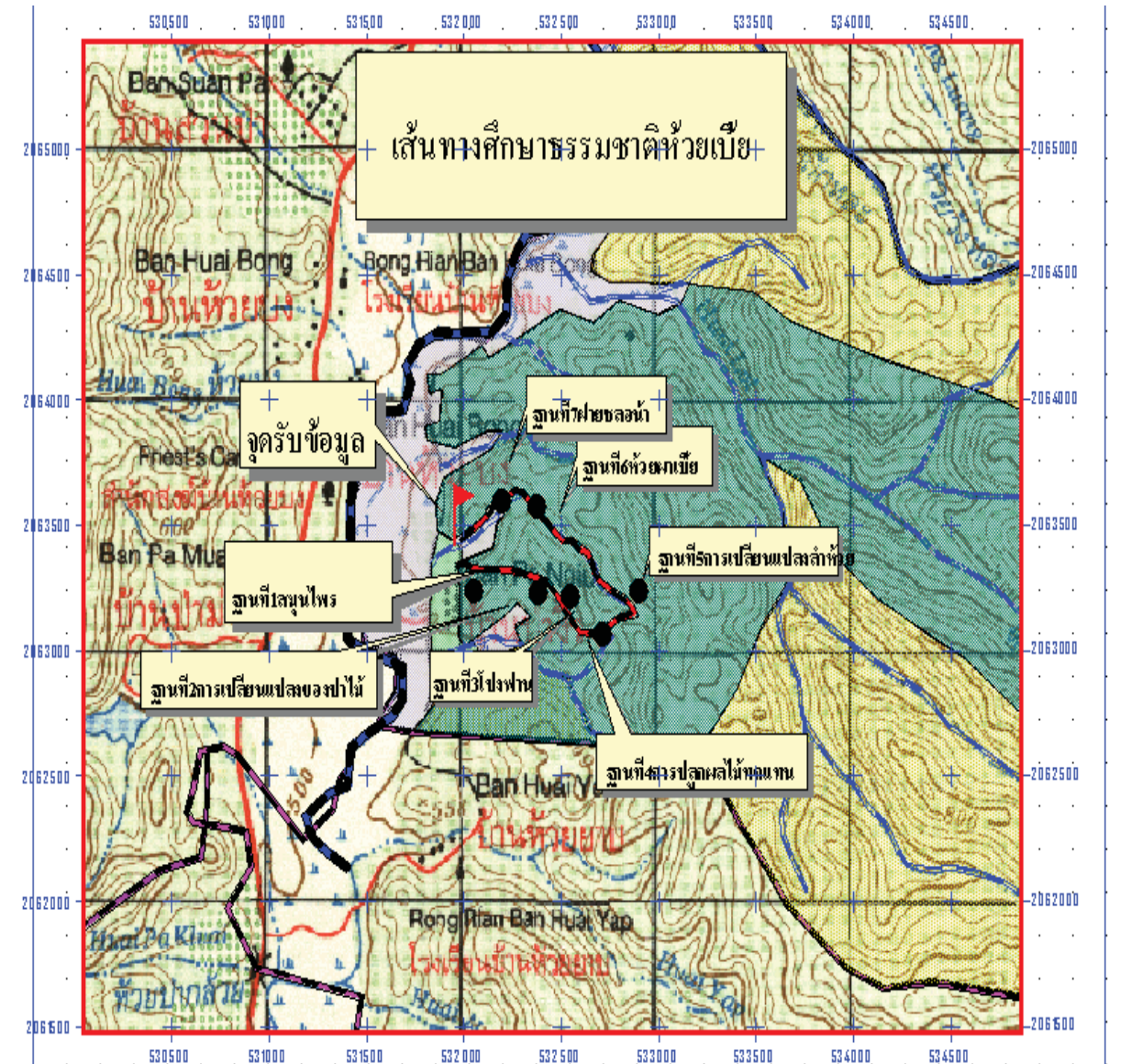
ฐานที่ 3 โปงแห้งผาก

ฐานที่ 4 การปลูกผลไม้ทดแทน

ฐานที่ 5 การเปลี่ยนแปลงลำห้วย

ฐานที่ 6 ห้วยผาเบ็ญ

ฐานที่ 7 ฝ่ายชะลอน้ำ

โดยจุดแรกก่อนที่จะเข้าฐานการเรียนรู้ เป็นจุดรับข้อมูลกระเปาะเบ็บ/ข้อปฏิบัติในการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ซึ่งมีการตั้งกฎระเบียบไว้ ดังนี้

1. ห้ามส่งเสียงดัง
2. ห้ามทิ้งขยะ
3. ห้ามจุดไฟเผาป่า
4. ห้ามเก็บของป่าทุกชนิดออกนอกพื้นที่
5. ไม่พูดคำที่ไม่เหมาะสม

ข้อมูลในแต่ละฐาน

ฐานที่ 1 ฐานสมุนไพร

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรในท้องถิ่น
- เพื่อฝึกทักษะการสังเกต และการรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

บ้านป่าจั่ว มีการพึ่งพาอาศัยป่ามานาน และมีการดูแลรักษาป่าเช่นกัน เพราะถือว่าป่าเปรียบเสมือนชีวิตของคนในชุมชน เพราะมีการพึ่งพาป่าหลายด้าน คนในชุมชนมีความรู้ ภูมิปัญญามากมาย โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ใบหญ้า สามารถนำประโยชน์ตั้งแต่รากไม้ถึงปลายไม้ สมุนไพรเป็นความรู้อีกอย่างที่คนในชุมชนสามารถนำใช้รักษาเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย และการจะมีสมุนไพรให้ใช้ได้ยาวนานๆ คือ การรู้จักวิธีการใช้ และการนำมาใช้อย่างเหมาะสม จึงทำให้มีสมุนไพรให้ได้ไม่มีวันหมด

ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว มีสมุนไพรต่าง ๆ มากมาย ชาวบ้านได้อาศัยสมุนไพรเหล่านี้ในการรักษาตนเอง เมื่อเจ็บป่วยมาเป็นเวลานาน แต่ปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามา ข้าราชการโรค การรักษาสมัยใหม่เข้ามา ทำให้หลงลืมทรัพยากรของตนเอง สมุนไพรถูกลดบทบาทลง เด็กรุ่นใหม่ไม่รู้จัก ไม่รู้คุณค่า เวลาเดินเข้าป่าก็ไม่สนใจ บางครั้งเหยียบย่ำจนตาย ซึ่งทำให้สมุนไพรเหล่านี้เริ่มสูญหายไป ไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นทางชุมชนพยายามศึกษาสมุนไพรในชุมชน ในป่าชุมชน และพยายามรักษาให้คงอยู่ต่อไป

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- การศึกษา สำรวจพืชสมุนไพรบริเวณฐานการเรียนรู้ ซึ่งสมุนไพรแต่ละชนิดจะมีชื่อติดอยู่ ทั้งชื่อภาษาไทย ภาษาปกากะญอ สรรพคุณ และวิธีการใช้
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม

ฐานที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้
- เพื่อฝึกทักษะการสังเกต และการเก็บข้อมูลจากการฟัง

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ย้อนหลังไปเมื่อ 120 ปีที่ผ่านมา ซึ่งป่าตรงนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชสัตว์ และน้ำในลำห้วยยังไหลตลอดทั้งปี แต่หลังจากนั้นมีการทำไร่หมุนเวียนต่อมาด้วยการทำไม้หอมรดไฟ และในปี 2518 เริ่มมีการทำไม้แปรรูปเพื่อขายให้นายทุนทางสันกำแพง จนถึงปี 2520 ในช่วงนี้มีการทำกันอย่างหนัก ไม้ยาง ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน ที่ต้นใหญ่ ๆ ตามลำห้วยได้ถูกตัดเพื่อขายอย่างมากจนส่งผลกระทบต่อทั้งพืช สัตว์ น้ำในลำห้วยแห้งตรงบริเวณเขาที่เคยมีป่าไม้ปกคลุมอย่างหนาแน่น ผลจากการตัดไม้เพื่อขาย เพราะช่วงนั้นหลายหลังคาเรือนต้องซื้อข้าวจึงต้องการข้าว โดยการขายไม้เพื่อนำเงินมาซื้อข้าว แต่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก จนถึง พ.ศ. 2525 ทำให้มีการขาดแคลนน้ำกันอย่างหนัก สมัยนั้นพ่อหลวงบ้าน คือ นายทองคำ ช่างซอ จึงเสนอให้หยุดการทำไม้ เพราะที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อชุมชนมากเกินไป และได้รับการสนับสนุนจากผู้ทรง และผู้ช่วย แพทย์อาสาประจำหมู่บ้าน จึงมีการขอร้องให้หยุดทำไม้ขาย แต่ก็ได้รับการต่อต้านจากคนที่ทำไม้ขายบางคน แต่เมื่อไม่นานทุกคนก็เริ่มเข้าใจว่า สิ่งที่ทำนั้น แม้จะได้เงินแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ ชุมชนได้รับความเดือดร้อน ภายหลังจึงหยุดทำและมีการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ไม่มีการเผาป่า ลดการตัดไม้ใหญ่ สามารถตัดได้เฉพาะ ไม้แห้งเพื่อทำฟืนเท่านั้น และในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมาป่าฟื้นคืนมามากขึ้น

ห้วยหลุมน้อย เมื่อก่อนเป็นป่าอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่จำนวนมาก ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2528 มีการตัดไม้โดยใช้รถมอเตอร์ไซด์ขึ้น มีการมารับถึงบ้าน มีชาวบ้านตัดไม้ขนาดใหญ่นำไปขายวันละ 2-3 ครั้ง อีกไม่นานมีการขายไม้ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ จึงมีการร่วมกันอนุรักษ์ป่าโดย มีพ่อหลวง ทองคำ เป็นคนริเริ่มการอนุรักษ์ในสมัยนั้นมีการทำไร่เลื่อนลอยจึงมีการหยุดทำไร่ตั้งแต่มีการอนุรักษ์ป่า หลังจากนั้นไม่นานพรรณไม้ต่างๆเริ่มมีการเติบโตมีจำนวนมากขึ้นตามธรรมชาติ

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- การสังเกตสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าไม้
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพป่าไม้และสถานการณ์ที่ผ่านมา

ฐานที่ 3 โป่งฟาน

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับโป่ง
- เพื่อฝึกการสังเกตลักษณะการมากินอาหารจากโป่งของฟาน(เง้ง)

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ดินโป่ง คือ ดินที่มีรสเค็มและละเอียดซึ่งเกิดจากแร่ธาตุบางชนิด เป็นอาหารของสัตว์ป่าที่กินหญ้า บางชนิด หรือโป่งคือบริเวณพื้นที่ซึ่งมีแร่ธาตุต่าง ๆ มารวมกัน อันเนื่องมาจากฝนตกหนัก และเกิด ขบวนการชะล้างนำเอาแร่ธาตุที่จำเป็นของสัตว์ป่าออกจากดินทั่วไปรวมกันยังพื้นที่แห่งหนึ่ง แร่ธาตุเหล่านี้ เป็นสิ่งซึ่งสัตว์ป่าไม่สามารถหาทดแทนได้จากพืช ซึ่งมีคาร์โบไฮเดรตเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังนั้น พื้นที่ดินส่วนนี้จึงเป็นแหล่งแร่ธาตุสำหรับสัตว์ป่าซึ่งกินพืชเป็นอาหาร บ้านป่าจืดมีร่องรอยโป่งฟาน(เง้ง) เป็น ลักษณะโป่งดิน หรือชาวบ้านเรียกว่า โป่งแห้ง ปัจจุบันมีฟาน(เง้ง)เข้ามากินแร่ธาตุจากโป่งนี้อยู่

เมื่อก่อนมีการล่าสัตว์กันมาก ทำให้ไม่มีสัตว์ป่ามาหากินในบริเวณอาณาเขตของการล่าสัตว์ ตั้งแต่มี การอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่ามีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะกวาง เก้ง จะมาหากินทุกวัน บางครั้งมีการพบสัตว์เหล่านี้ ในเวลาค่ำ หรือตอนดึก หากเป็นสมัยก่อนคงมีการฆ่าสัตว์เหล่านี้ไป แต่นับปัจจุบันในบริเวณห้วยไกล้บ้าน เอง ยังมีสัตว์ป่ามาหากิน ในช่วงหน้าฝนจะมีรอยเท้าของสัตว์ป่ามาบริเวณลำห้วยต่างๆ ในเขตป่าอนุรักษ์

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- การสังเกตลักษณะการมากินอาหารจากโป่งของฟาน(เง้ง)ซึ่งปัจจุบันยังพบในพื้นที่บ้านบ้านจืดอยู่
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม

ฐานที่ 4 การปลูกผลไม้ทดแทน (เก้ว หรือเรียกว่า เชอคาด)

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้การปลูกผลไม้ทดแทน ในการสร้างแหล่งอาหารให้กับสัตว์และสมาชิกในชุมชน
- เพื่อฝึกการสังเกตผลไม้ท้องถิ่นกับต้นไม้ในป่า